

# KATEDRA<sup>®</sup>

## študentski list

maribor, 5. 11. 1971

številka 2, letnik XII

### EKSTENZIVNOST ALI INTENZIFIKACIJA

#### RAZGLED PO JUGOSLOVANSKIH VISOKOŠOLSКИH RAZMERAH

Tudi največji analitični podvigi v zvezi s svetovno refformo visokega šolstva ne morejo mimo dejstva, da so zadeli ob izjemno kompleksen fenomen, pri katerem so vse shematizacije nevarne in zaradi njih zlahka zgrešimo bistvo problema.

Dilema, ki smo jo postavili v naslov, je problem, s katerim se morajo ukvarjati povsod po svetu, ker je ekspanzija visokega šolstva v teku povsod; povsod se povečujejo tudi odgovarjajoči napori (resursi) in se želi doseči znanje na čim bolj učinkovit način. Bolje se odrežejo tisti, ki hitreje in kompletneje reflektirajo, kar so počeli nekdanji in kar danes počnejo na svojih visokih šolah. Prav zato postaja sposobnost kritičnega odnosa do svoje lastne prakse bistvena karakteristika sodobnega visokega šolstva, kar pa v prejšnjih okoliščinah ni bilo posebej v navadi. Tudi za jugoslovansko visoko šolstvo je vprašanje kritične samorefleksije še vedno sila neugodno in najraje se mu kar izognemo. Namen tega zapisa je, da bi prikazal vsaj nekatere dimenzije postavljenejega problema, da bi lahko v kasnejših prispevkih postavili direktnejše in provokativnejše konstatacije.

#### PODOBA EKSPANZIJE JUGOSLOVANSKEGA VISOKEGA ŠOLSTVA

Kaj nam pokaže podoba ekspanzije jugoslovanskega visokega šolstva? Očitno je hiter dvig visokošolskih kapacitet in učiteljskega osebja v letih 1960 do 1962. To je obdobje prve (poizkusne) gospodarske reforme. Iz dokumentov tistega časa, posebej iz skupščinske resolucije o izobraževanju, odseva prvič po vojni odločen namen — z aktivno izobraževalno politiko odločujoče vplivati na družbena in gospodarska gibanja.

Samo dobri nameni pa očitno niso zadostovali in hiter razvoj visokega šolstva se je mnogo prekmalu zaustavil. Posebej usodno je bilo to, da je recesija nastopila prej, preden so se na tej stopnji šolanja pojavile najmočnejše generacije iz let od 1945 do 1948.

Preseneča morda, da leto 1965 kot začetek velike gospodarske reforme ni prineslo bistvenega preobrata v obravnavanju visokošolskega sistema. Toda osnovna maksima te dobe je bil realizem in ta se vsaj za jugoslovansko visoko šolstvo ni izkazal posebej blagodejnega. Ta realizem se je namreč v pogledu usposabljanja delovne sile zasedal na čisto določnem nivoju, povezanem z novo politiko zaposlovanja.

Končni namen vsake nacionalne ekonomije, da bi dosegla polno zaposlitev, je možno zadovoljiti na različnih nivojih, ki jih, ovrednotene, lahko predstavimo v obliki lestvice:

- polna formalna zaposlenost,
- polna efektivna zaposlitev zaposlenih,
- polna zaposlenost znanja,
- polna zaposlenost delovnih sposobnosti naroda.

Po letu 1965 je v Jugoslaviji prevladala politika polne efektne zaposlenosti zaposlenih. Tu naj bi se skrivale tako imenovane notranje rezerve, ki v prejšnjem obdobju naravnosti na polno formalno zaposlitev niso mogle biti izkoriščene. Velika zadržanost je začela spremljati nadaljnje širjenje visokega šolstva. Izjema so bile tiste šole, ki so formirale profile organizatorjev, upravnih vodij, pravnikov, ekonomskih analitikov in komercialistov. V njihovih rokah naj bi namreč bila nadaljnja usoda gospodarstva.

Vse številnejše nastopajoče generacije pa se na tako spreminjanje tretmana visokega šolstva niso posebej ozirale in so množično pritisnile na vrata univerz in drugih visokih šol. Zadrego, ki je s tem nastala, smo lepo poimenovali kot demokratizacijo visokega šolstva. Vendar je jasno, da je bila taka vrednostna označba neutemeljena. V resnici je šlo za masifikacijo, ki je tako na čudežen način postala sama po sebi pozitiven proces. Da ne bi kdo podvomil, je bil pred svetom na razpolago še en trden dokaz: numerus clausus je bil generalno odpravljen, numerus apertus pa naj bi seveda tudi bil že sam po sebi bistveno pozitivna sestavina.

Vse je torej kazalo, da ne bomo zlepa spregledali, da so v teku pravzaprav zaskrbljujoči procesi, ki spravljajo visoko šolstvo v vse težjo situacijo, in da je naša demokratizacija šolstva domala identična z njegovim siromašenjem. Polagoma pa je vendarle prevladalo spoznanje o izjemnem pomenu visoko usposobljenih kadrov in ekonomija izrabe znanja je gospodarske kroge dokončno usmerila k visokemu šolstvu. Pogledi na zaposlovanje so se premaknili za nivo višje in pričelo se je govoriti o polni zaposlenosti znanja. V tem momentu je postala pomembna tudi učinkovitost samega visokega šolstva.

Slika te učinkovitosti, skzji redno napredovanje študentov iz letnika v letnik, kaže na vedno manj ugodna razmerja. Krivulje vpisa v posamezen letnik se vedno bolj oddaljujejo druga od druge, oddaljenost krivulje vpisa v četrti letnik od krivulje vpisa v prvega je že naravnost never-



jetna in zdi se, da jugoslovansko visoko šolstvo po »žrtvah«  
lahko primerjamo samo še s kakšno svetovno vojno.

Nič bolj niso vzpodbudne številke v zvezi z diplomami, saj njihovo število kratkoma stagnira, česar nikakor ni mogoče uskladiti z dinamičnim povečevanjem števila študentov. Število 12.000 diplomantov, kolikor jih »sproducirajo«  
jugoslovanske univerze danes, smo dosegli že leta 1962 in po številkah sodeč bi lahko celo rekli, da se komajda držimo na nivoju izpred desetih let.

Odstotek tistih študentov, ki redno zaključujejo študij, je iz leta v leto manjši oz. je danes že kar neznan.

Za v približnem pogledu nekaterih podatkov nam postane očitno, da je ekspanzijo jugoslovanskega visokošolskega sistema spremljal očitno upad njegove učinkovitosti. Ali je to zakonitost?

#### UČINKOVITOST VISOKEGA ŠOLSTVA

Zdi se, da se lotevamo visokošolskega izobraževanja z vidika, ki ni skladen z naravo te dejavnosti in jo celo degradira. Če nam namreč za izmero spektra in dimenzij učinkov visokošolske aktivnosti z ozirom na vložena sredstva iščemo torej značilnosti input — output odnosa v visokem šolstvu.

Izhajamo iz predpostavke, ki je v podobnih analizah običajno v veljavi, da je output (pri čemer mislimo na diplomirane študente) funkcija inputa (pri čemer imamo v mislih naslednje tri faktorje: učitelje, študente in finančna sredstva). Odgovor za sedanje učinke (število in kvaliteta diplomantov) moramo potemtakem iskati v (nesporazmerjih med vloženiimi resursi.

Če analiziramo značilnosti obnašanja vsakega od resursov, pridemo do naslednjih ugotovitev:

#### pri učiteljih:

— učinkovitost seveda ni sorazmerna s številom študentov na enega učitelja. Prej bi lahko rekli, da je odnos obraten, toda tudi to povsem ne drži, ker pri uvodnem razmerju učitelj — študent pridejo bolj kot sicer do izraza kvalitete ene in druge strani in te so šestkrat nižje, kot bi lahko sklepali po znanjih znakih;

— zelo jasno se kaže neizenačenost v obravnavanju posameznih vrst študija. To posebej velja za družboslovje, kjer

sicer študira največji odstotek študentov. Prav tu je namreč razmerje učitelj — študent najslabše, pri čemer pa se zdi to povsem normalno. Posledica je seveda zastarel koncept študija in pa zelo podpovprečni učinki;

— osnovni način učiteljevega dela je predavanje. Po večini gre za kurze, ki se iz leta v leto ponavljajo. Prvi trenutek se zato zdi, da je učitelj strahovito časovno zaseden, saj ima za mednarodna merila penavačno veliko predavanj. Dejansko pa velik del predavanj ne zahteva nobene priprave več in pomeni le fizični napor in izgubo časa tako za učitelja kot za študenta. Oba bi lahko svoje znanje in čas mnogo učinkoviteje izrabila. To dokazujejo razmere na tistih šolah, kjer prevladujejo seminarji, redni kolokviji, referati iz literature itd.,

#### pri študentih:

— značilno je že to, da se sploh ne lotevamo raziskav o vpisnih generacijah. Visokošolskemu učitelju je bolj ali manj vseeno, kdo se bo vpisal, ker bo svojo snov odpredaval in izprašal, kot je treba. Vse drugo se ga ne tiče. Nekatere prve raziskave so pokazale, da se na posameznih smereh študija zbirajo študentje zelo značilnih intelektualnih sposobnosti, da pa se to prav nič ne odraža v njihovem študijskem uspehu;

— nasploh se zelo slabša razmerje med vpisanimi študenti in tistimi, ki študij končajo. Tako moramo danes računati, da je za to, da dobimo enega diplomanta, treba vložiti od 2,5 do 4,0 študenta. Značilno je, da je to razmerje slabše tam, kjer je večji delež deklet med študenti. Njihova uspešnost pri študiju je namreč manjša, toda njihov delež v študentski populaciji se zelo hitro povečuje.

#### Pri finančnih sredstvih:

— brez dvoma so primerjave z mednarodnimi razmerji v pogledu razpoložljivih finančnih sredstev na enega študenta najbolj nemogoče. Zopet je pri tem najbolj prizadet študij družboslovja in dozdeva se, da je ta študij ventil za ublažitev pritiskov, ki nastajajo zaradi neuskajenosti in nenadržanosti v razvoju visokošolskega sistema, kakršen je naš. In s takim zasilnim ventilom moramo imeti seveda čimmanj stroškov;

— primerjava s stroški na diplomanta nam pove, da relativno dobra finančna podlaga sama po sebi še ne vodi k dobrim učinkom. Na drugi strani pa iz te primerjave izhaja bistvena ugotovitev, da cenen študij na koncu le ni najcenejši in da so stroški na diplomanta zelo visoki tudi tam, kjer so razpoložljiva sredstva sicer zelo skromna.

Na koncu nam primerjave pokažejo, da je sedanji (slab) output visokega šolstva povsem skladen s količino vložene pedagoškega dela in z razpoložljivimi finančnimi sredstvi. Nikakor pa ne moremo tega reči za vložene študentov čas. Ta je izredno slabo izkoriščen in zdi se, da je tako kar prav, saj bi bila zadrega velika, če bi jugoslovanske visoke šole letno usposobile 40.000 in ne 12.000 diplomantov, kot je to doslej. Pred nami so še veliki napori, preden bodo vsj razumeli, da visoko izobražen delavec v najkrajšem času sam povrne sredstva, ki jih je potrošil v času svojega študija.

Le ob bistveno zvečanih finančnih sredstvih na študenta pa lahko na naših visokih šolah pričakujemo optimalno stopnjo učinkovitosti, to se pravi maksimalen izkoristek vložnih resursov. Ze sedanje raziskave v tej smeri nas opozarjajo, da ni dovolj samo linearno povečati vložene napore, pač pa da moramo vztrajno iskati tudi njihovo optimalno kombinacijo, ki se navzven kaže kot tehnologija študija. Tudi danes namreč že imamo fakultete in šole, kjer so razmere takšne, da bi morali pričakovati zelo uspešen študij, vendar o njem ne moremo govoriti prav iz razloga, ker so študijske metode tu enake kot na šolah, kjer imajo opravka s pravimi masami študentov.

Posebej težko je voditi politiko intenzifikacije visokega šolstva v deželi, kjer aspiracije po pravilu presegajo realne možnosti. Mi si danes sploh nismo čisto na jasnem, ali bi lahko našli dovolj delovnih mest, če bi vsi, ki jih vpišemo, v najkrajšem času tudi končali visokošolski študij. Lahko bi celo trdili, da obstaja misteriozni sporazum med visokošolskim outputom in realnimi družbenimi možnostmi (katerim bi lahko kdo rekel tudi esteblišment in s katerimi se nikakor ni treba ravnati striktno). Kakorkoli, odločilne so prav te »realne družbene možnosti«  
in brez njihovega revolucioniranja ne moremo pričakovati nobenih bistvenih sprememb v jugoslovanskem visokem šolstvu. Postavlja se vprašanje, kdo v visokem šolstvu se tega zaveda. Tu in tam kakšen znanstvenik in študent — tu in tam.

Toda intenzifikacije visokega šolstva brez intenzifikacije družbenega življenja zagotovo ni. S tem nismo rekli ničesar o tem, kdo mora potegniti prvo potezo. Sistem samoupravljanja odvzema visokemu šolstvu številne argumente, s katerimi se sicer opravičuje družbena inferiornost visokošolskih struktur v pogojih zahodnega ali vzhodnega esteblišmenta.

FRANCI PIVEC

7-1971/1125

IV 284/11  
1971/72

## PRIPOMBA K PREDLOGU AMANDAJEV USTAVE SRS

Med vrsto zelo važnih problemov, povezanih s sprejetjem ustavnih amandajev, je potrebno opozoriti na nereseno vprašanje STATUSA ŠTUDENTA.

Slovensko študentsko gibanje je že od vsega začetka opozarjalo na pristranost in nepopolnost zakonodaje v pogledu reguliranja pravnega statusa študenta. Glede na dejansko stanje in politične deklaracije v zvezi s tem so se sicer tudi v zakonodaji iskala »stranska vrata«, toda principelne rešitve ni bilo, niti nimamo občutka, da bi se jo zelelo najti.

Splošni zakon o fakultetah in univerzah (Uradni list SFRJ, št. 29/1960) je predvideval v svojem 45. členu, da študentje lahko izberejo po 3 člane v univerzitetni svet, toda njihove pravice v tem organu so močno omejene. Splošni zakon o šolstvu (Uradni list SFRJ, št. 4/1964) je že širši v opredeljevanju smisla študentske participacije v samoupravnih organih in konkretno pravzaprav sploh ne postavlja omejitev v pogledu obsega sodelovanja. Vendar se je ta »širokosrčnost« praktično izkazala kot izogibanje konkretni rešitvi. Isto je pravzaprav tudi v zakonu o visokem šolstvu (Uradni list SRS, št. 6/1969), ki prav tako ne vsebuje nobene uredbe o tem, da študentje ne bi smeli sodelovati pri samoupravljanju v enakopravnem obsegu. Konkretna rešitve se prepuščajo statutom zavodov, ki pa so seveda vezani s pozitivno zakonodajo, predvsem s zakonom o zavodih, ki je v pogledu določanja samoupravnih pravic zelo preclzen in vsekakor izloča študente kot enakopravne partnerje.

Prepričani smo, da zakonodaja v pogledu obravnavanja našega statusa očitno zaostaja za splošno družbeno nestrpnostjo, ki je že nekaj let nazaj sprejela in priznala študente kot delovne ljudi. To razhajanje se je izkazalo tudi v skupščinski razpravi o potrjevanju statusov visokošolskih zavodov, ko je bil pravni svet edin, ki ni hotel (ali ni mogel) akceptirati študentov kot enakopravnih samoupravljalcev.

Kadarkoli smo v zadnjih letih veljavnosti zaostriili vprašanje statusa študenta, smo bili »kompletno potolaženi«, da ustava (91. člen ustave SFRJ in 80. člen ustave SRS) sicer ne omogoča ustreznih rešitev, da pa bo vprašanje zagotovo rešeno ob prvi reviziji ustave. Danes so ustavnim amandaji pred nami, a rešitve v njih ne vidimo nobene.

Ne gre le za zanikanje naših dolgoletnih težav in neupoštevanje družbeno najširše verificirane deklaracije, pač pa smo dobili v roke tudi dokaz, ki si ga nismo želeli: da ustavnim amandaji v sedanjih verzijah predloga niso realizirali pomembne točke resolucije 9. kongresa ZKJ o socialističnem razvoju v Jugoslaviji na samoupravnih osnovah, kjer je rečeno: »Šolska in študentska mladina morata postati subjekt v vseh procesih samoupravnega odločanja v šolah, na fakultetah in izobraževalnih skupnostih. ZK bo skrbelo, da se bodo fakultete in druge visokošolske ustanove razvijale kot samoupravne skupnosti študentov, profesorjev in drugih delavcev.« (IX. kongres, Delo, Ljubljana 1969, stran 105.)

## KATEDRA Študentski list

IZDAJA STALNA SKUPŠČINA STUDENTSKE SKUPNOSTI VZM

Katedro ureja uredniški odbor:

GLAVNI IN ODGOVORNI UREDNIK: SLAVKO GERIČ

Študentska rubrika:

Jože Zagožen — urednik, Milan Lampe, Jure Mikuš, Darka Schmidt

Notranja in zunanjepolitična rubrika:

Branko Gerlič — urednik, Davorin Kračun, Marjan Uraničar

Kulturna rubrika:

Vladimir Gajšek — urednik, Leopold Petrovič — kulturna publicistika

Literarna priloga Obrazi:

Leon Senger — urednik

Periskop:

Slavko Gerič — urednik

Humor:

Bori Zupančič — urednik

Srednješolska rubrika:

Zarko Golob — urednik, Branko Salamon

Lektorica in korektorica: Marija Frankovič

Likovni urednik in fotografija: Mišo Hochstätter

Sekretarka uredništva: Nevenka Vetrh

Tehnični urednik: Marjan Zmavc

Uredništvo in uprava: Ob parku 7, telefon 22-004, tekoči račun 618-67-548. — Nenaročenih slik in rokopisov ne vračamo. Cena izvoda je 1 dinar (letna naročnina je 15 dinarjev, za ustanove in podjetja 20 dinarjev). Tisk ČP Mariborski tisk.

## RAZVOJ VISOKEGA ŠOLSTVA PRI NAS

Spremembe strukture tehnike, modernizacija, razvoj izobraževanja, skrb za človeka in drugo imajo mnogo prodornejši učinek kot gradnja novih tovarn in najemanje tradicionalne delovne sile. Znanost si sedaj ustvarja svoje lastne samostojne poti revolucionarne gonilne sile civiliziranega procesa. To pomeni svobodno postavljanje ciljev in aktivnosti za dosego ciljev, in sicer tako civilizacijskih, tehničnih kot humanističnih.

V Sloveniji je trenutno situacija, v kateri obstoječe delovne strukture v glavnem še ne potrebujejo dovolj neposredne znanosti kot produkcijske sile. Smo še toliko nerazvita družba, da izrabljamo celo pri visokošolsko izobraženih strokovnjakih le 30% njihovih delovnih kapacitet. Današnje življenje vse bolj ruši meje med inteligenco in delavskim razredom — razpada tradicionalna predstava o inteligenci kot o neodvisnem preroku, ki razsvetljuje in vodi maso.

### RAZVOJ VISOKEGA ŠOLSTVA

Visoko šolstvo ne sme biti opora obstoječega, ampak kritika sedanjega in opora bodočega. Ne sme biti opora obstoječih oblastvenih, etastičnih in imperialističnih struktur in sistemov, ampak mora biti opora kritičnega revolucionarnega in socialističnega duha in internacionalizma.

Visoko šolstvo je v naših pogojih znanstvena in pedagoška institucija, ki v nepretrganem procesu osvajanja znanja in njegovega prenašanja na diplomante pospešuje in pogojuje celotni proces intelektualizacije naše družbe.

Osnovna naloga visokega šolstva v prvem kurzu univerzitetnega študija torej ni v posredovanju uporabljive praktične izobrazbe, temveč v posredovanju teoretično poglobljene, ki omogoča formiranje ustvarjalne in kritične osebnosti strokovnjaka.

V Sloveniji je več kot dvajset tisoč oseb z visoko izobrazbo in 11.000 oseb z višjo izobrazbo, kar pomeni nekaj manj kot 2% vsega prebivalstva. Ze od leta 1974 potrebujemo poleg sedanjega števila še okoli osem tisoč oseb z visoko in devet tisoč oseb z višjo izobrazbo, kar pomeni, da naj bi letno diplomiralo okoli 1500 oseb z visoko in prav toliko z višjo izobrazbo. (Dosedaj končuje vsako leto le tisoč oseb visoke in višje šole.)

Zato je smiselno, da si Slovenci postavimo za svoj družbeni in politični cilj, da bi do l. 1985 ali najkasneje do leta 1990 zajeli najmanj četrtino mlade generacije v visokošolski študij. To pomeni, da bi l. 1975 zajeli približno 22.500 mladih, v l. 1985 pa do 40.000. Tako bi bilo l. 1975 približno 15.000 študentov na univerzah in 7500 na višjih šolah. (Danes število diplomantov pada, čeprav je vpis na univerze višji.)

### REFORMA VISOKEGA ŠOLSTVA

Reforme visokega šolstva ne moremo realizirati brez reforme družbe, pa tudi družbene reforme ni brez temeljito razvitega visokega šolstva. Reforma visokega šolstva — to so kadri.

Ob tesnem sodelovanju univerzitetnih profesorjev je v l. 1967 prišlo v skupščini SRS do sklepov, ki so dejansko demantirali osnovni pomen reforme iz l. 1959. Nastopili so proti pretirani specializaciji študentov, proti inverziji in drugim negativnim pojavom. A vendar je reforma univerze iz l. 1959 prinesla tudi dobre rezultate:

- univerza je odprla pot kandidatom, ki jim to formalno do takrat zaradi kvalifikacije ni bilo mogoče,
- osvojilo se je pojmovanje o stalnem izpopolnjevanju vsebine na univerzi,
- poudarjena je bila večja vloga univerze, samoupravljanje univerze in študentov itd.

Vzroki velikega osipa na slovenskih univerzah (skoraj 40%, 34% diplomiranih) so predvsem v obrtniškem nivoju tehnologije univerzitetnega študija, ki šele začena svoje industrijsko obdobje.

Pet mest, Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj in Novo mesto, je dalo dobro polovico vseh diplomantov, pri čemer je Ljubljana udeležena s skoraj 33%. Slovensko podeželje, kamor štejemo tudi številna urbanizirana naselja in industrijske kraje, pa je udeleženo le z 28%. V mestih pride 18,4% na vsem ostalem območju Slovenije pa le 3,4% diplomantov na tisoč prebivalcev.

Ti in še drugi podatki ilustrirajo sedanjo socialno in regionalno diferenciacijo slovenske družbe, ilustrirajo zelo različno motiviranost mladih ljudi za izobraževanje ter različne možnosti, da se dokopljajo do visoke izobrazbe.

Nedvomno je ena od najbolj bolečih točk naših strokovnjakov zelo slabo usposobljen strokovni vodilni kader. Nujno bo, da se bodo mnogi tovrstni profili ustvarili na interdisciplinarni ravni, predvsem pa na podiplomskem študiju.

M. VRANIČAR

da moramo izobraževanje usklajevati z dolgoročno kadrovsko politiko,

da vlaganje sredstev v razvoj istočasno zahteva vlaganje sredstev v kadre,

da moramo v izobraževanje na srednji, višji in visoki stopnji zajeti vse večji del mladine in že zaposlenih delavcev,

da moramo vsej sposobni in prizadevni mladini ob upoštevanju njenih nagnjenj in družbenih potreb ne glede na socialno in regionalno poreklo zagotavljati ustrezne materialne možnosti za izobraževanje in jo postaviti v podobne družbeno-ekonomske odnose kot druge delovne ljudi,

da imamo v SR Sloveniji zelo kritično kadrovsko in izobražbeno strukturo,

da je potrebna obojestranska tesnejša povezava izobraževalnih in znanstveno raziskovalnih institucij z neposredno proizvodnjo, da naj učenci in študenti dobijo tak status, ki naj še bolj uveljavlja odgovoren odnos do izobraževanja kot družbeno pomembnega dela na osnovi pravice do nagrajevanja po učnih in delovnih uspehih,

da morajo biti učenci in študenti enakopravni ustvarjalci samoupravnih odnosov,

da mora prevladati princip permanentnega izobraževanja in stalnega vrednotenja znanja že zaposlenih,

da so v sedanjih razmerah štipendije in posojila pomembna oblika uresničevanja kadrovske politike, da pa še ne omogočajo bolj izenačenih materialnih možnosti za izobraževanje,

### sprejemajo

izobraževalna skupnost SR Slovenije, izvršni svet skupščine SR Slovenije, skupščina republiške skupnosti za zaposlovanje, gospodarska zbornica SR Slovenije, sklad Borisa Kraigherja, sklad Borisa Kidriča, univerza v Ljubljani, združenje visokošolskih zavodov v Mariboru, skupnost srednjih šol ter

Skupnost študentov Slovenije, republiška konferenca Zveze mladine Slovenije, republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, centralni komite Zveze komunistov Slovenije in republiški svet Zveze sindikatov Slovenije

## DRUŽBENI DOGOVOR O ŠTIPENDIRANJU IN KREDITIRANJU UČENCEV IN ŠTUDENTOV V SR SLOVENIJI

kot osnovo za podeljevanje štipendij in posojil učencem in študentom in izhodišče za družbeno samoupravno in politično akcijo na ravni republike, občin in delovnih organizacij.

V ta namen se dopisniki tega dogovora sporazumejo in zavezujejo:

1. da bodo v skladu z načrti razvoja SR Slovenije omogočali povečanje sredstev za izobraževanje kadrov, ki so potrebni za nemoten in pospešen družbeni razvoj, in jih s posebno pozornostjo usmerjali v deficitarne stroke;

2. da bodo šole in službe poklicnega usmerjanja usmerjale talentirano mladino in skrbele za optimalen razvoj vseh, ki se izobražujejo;

3. da bodo zagotavljali in se zavzemali za take zneske štipendij in posojil, ki bodo v skladu z ugotovljenimi življenjskimi potrebami učencev in študentov in ki naj se vsako leto pravočasno povečajo za realen porast življenjskih stroškov v celoti ter še posebej za porast potreb učencev in študentov glede na stopnjo in vrsto izobraževanja;

4. da bodo pri podeljevanju štipendij in posojil dajali prednost tistim učencem in študentom, ki dosegajo boljši učni uspeh, pa so v slabšem materialnem položaju in so oddaljeni od kraja šolanja, ter pri tem upoštevali, da znašajo življenjski stroški učencev v 1970. letu 550 dinarjev, študentov pa 640 dinarjev;

5. da bodo poleg zneskov za zagotovitev osnovnih življenjskih potreb uvajali čimbolj spodbudne posebne oblike nagrajevanja uspeha, ki se v opisani način ugotavljanja osnovne ne vključujejo;

6. da bodo podpirali in razširjali tiste pozitivne težnje delovnih organizacij, ki s študenti (posebej višjih letnikov) sklepajo delovno (pripraviško) razmerje; taka razmerja morajo spodbujati hitrejši in kvalitetnejši študij ter vplivati na hitrejšo vključevanje v delovne skupnosti;

7. da bodo omogočali učencem in študentom tesnejše povezovanje s proizvodnjo v delovnih organizacijah in z znanstveno raziskovalnim delom;

8. da bodo nastopali proti nepravilnemu prevzemanju štipendistov (posojiljemalcev);

9. da bodo v naslednjem petletnem obdobju perspektivnega razvoja Slovenije (1971-1975) podeljevali štipendije in posojila v skladu z osnovnimi načeli in kriteriji tega dogovora ter svoje samoupravne akte, ki urejajo podeljevanje štipendij in posojil, takoj uskladjili z določili tega dogovora; doslej podeljene štipendije in posojila, ki ne zagotavljajo izenačenih materialnih možnosti za šolanje, bodo povišali in valorizirali v skladu z ugotovljenimi stroški (točka 4);

10. da bodo v vseh organih, ki odločajo o podelitvi štipendij in posojil, enakopravno zastopani tudi predstavniki Skupnosti študentov in Zveze mladine Slovenije;

11. Skupnost študentov in Zveze mladine se posebej obvezujeta, da bosta aktivno sodelovali pri vseh ukrepih, ki naj omogočijo čimhitrejšo in čimkvalitetnejše šolanje, in ustrezno podpirali izvajanje obveznosti štipendistov in posojiljemalcev do dajalca štipendij in posojil s svojimi zastopniki v organih, ki odločajo o podeljevanju štipendij in posojil;

12. družbenopolitične organizacije in podpisniki tega dogovora se posebej zavezujejo, da bodo v svojih organizacijah in organih na vseh ravneh razširjali in uveljavljali temeljno stališča tega dogovora;

13. da bodo učence in študente usmerjali k tistim štipenditorjem in posojilodajalcem, ki bodo spoštovali dogovor.

## OB SPOZNANJU IN UPOŠTEVANJU,

da je znanje vse pomembnejše za dolgoročni družbeni razvoj in da je razvijanje sposobnosti delovnih ljudi in posebej mladine bistvenega pomena,

da moramo zajeti v izobraževanje vso talentirano mladino, ki predstavlja temeljno bogstvo naroda,

## PROVE YOURSELF ALIVE

Od začetka aprila (priprave za zasedbo Aškerčeve) pa do začetka junija (konec zasedbe Filozofske fakultete) so se dogodki na ljubljanski Univerzi vrstili z izredno naglico. Akcije sestanki (Akcijiski odbor se je sestajal skoraj vsak dan), demonstracije, zaplembe letakov, pozivi na zaslisanje in na sodišče, skupščine, prepiri in neenotnosti med študenti samimi, zasedba Filozofske fakultete in končno še izpitna mizica v maju in juniju, vse to nam je napolnilo čas. Nismo se utegnili ustaviti in počasi premisliti dejstvo za dejstvom: kdo smo, kaj hočemo, kakšna je naša ideologija (če jo sploh imamo), kakšna bo naša nadaljnja pot? Minili so trije meseci. Zdaj, ko stojimo pred novim šolskim letom, za katerega smo si obljubljali, da bo »vroče«, zdaj je čas, da definiramo sami sebe in svoje mesto v zapleteni konstelaciji političnih sil in gibanj, čas je za premislek in samoizpraševanje. Zato pozivam vse kolege, ki so v našem gibanju sodelovali, da napišejo o tem svoj prispevek. Samo na podlagi razmisleka o našem temelju je možno nadaljnje delovanje.

Studentskega gibanja do junija 1968 v Ljubljani praktično ni bilo. Obstajala je sicer formalna študentska organizacija, obstajali so različni forumi, ki so se ukvarjali s sindikalnimi spremembami in reformami oz. reformicami univerze, obstajali so finatični posamezniki z desetinami funkcij, ki so garali in sestankovali od jutra do večera, vse brez pravega efekta. Studentska pomlad 68 je tudi v Ljubljano zanesla prvi veter nemira, ki pa je bil bolj podoben rahli sapici. Vendar to je bil začetek. Nekaj se je premaknilo. Po demonstracijah proti ameriškemu vdoru v Kambodžo, maja 1970, po dogodkih v zvezi z Mijanovičem in ustanovitvi Akcijiskega odbora so se začeli vrstiti teach-ini, na demonstracijah proti dogodkom v Avstriji in Italiji se je na ljubljanskih ulicah zbralo toliko ljudi, kot mogoče sploh še nikoli, na zasedbi Aškerčevi jih je bilo spet okoli 3000 in končno je zasedba FF angažirala več sto študentov z vseh fakultet — to je bila prva študentska akcija, ki je dobila enotno podporo vseh ljubljanskih fakultet. To novo gibanje je prerasčalo dosegajo študentsko organizacijo. Raslo je v glavnem izven zbirkratiziranih in neučinkovitih študentskih uradnih forumov. Zdaj ko v njem redno sodeluje vsaj nekaj stotin študentov, zdaj ko za določene akcije lahko računamo na udeležbo tudi nekaj tisoč študentov, ko smo doživeli uradno priznanje tudi od Republiškega izvršnega sveta, zdaj ko si toliko in toliko študentov odtrga lep del svojega časa za študij in zabavo in ga posveča delu v gibanju, zdaj se nam vedno odločneje postavlja veliko vprašanje: kaj hočemo, kaj naj naredimo, kaj sploh lahko spremenimo, kam naprej? To vprašanje se je v vsej svoji ostrini in jasnosti nenadoma, skoraj presenetljivo postavilo pred nas ob koncu zasedbe FF. Do takrat smo divjali, v opoju aktivizma smo morda tudi kdaj pogrešili, bili smo v zavesti o pravičnosti svojega poslanstva in o lastni moči. Po vedno bolj zvodneli zasedbi FF, ko nismo bili zmožni ohraniti napetosti več kot nekaj dni, niti zasedbe nismo znali učinkovito zaključiti, po propadu zaključne tiskovne konference in po medtem in deklarativnem manifestu zasedbe, zlasti pa še ob začetku Vukove gladovne stavke se je to vprašanje postavilo neodločljivo, skoraj grozljivo: kam naprej? To ni bilo več politično ali ideološko vprašanje, postavilo se je na eksistencialni ravni, kot preizkusni izpit gibanja in vsakega posameznika. Postalo nam je jasno, da smo kljub tišini uporabljenih in neplačanih ur in kljub vsem velikim besedam šele na začetku, da so bile naše akcije improvizirane, nezadostne in površne, da smo premaknili zelo malo ali skoraj nič, da je naše deklarativno enačenje s proletariatom kritiziramo, da smo ji zoperstavljali »eno suho zagotavljanje redom se nismo bili zmožni povezati in najbrž se lep čas ne bomo. Spoznali smo, da nismo znali izkoristiti niti tistih potencialov, ki jih kot študentje imamo, da smo ostali še vedno na deklarativni ravni naše uradne politike, ki jo tako kritiziramo, da smo ji zoperstavljali, eno suho zagotavljanje proti drugemu«. Spoznali smo končno, da je treba gibanje radikalizirati in, kar je temu predpogoj, radikalizirati bivanje, način življenja, eksistenco vsakega posameznika, vzpostaviti gibanje kot način eksistence. Ali pa smo dovolj močni za to?

Sam termin študentsko gibanje sestoji iz dveh pojmov, pojma študentske in pojma gibanje. Vprašajmo se najprej, kaj pomeni specifikacija »študentsko« pred besedo gibanje, v čem je tista posebnost, ki v sodobnem svetu loči študentsko gibanje od vseh drugih gibanj, oziroma bolje, v čem je ta posebnost pri nas, v konkretni jugoslovanski situaciji in v konkretnem ljubljanskem gibanju.

V Jugoslaviji je danes, 26 let po revoluciji, kriza. Ta ugotovitev je vse bolj neizpodbitna. Ni posebnost študentskega gibanja, da to krizo ugotavlja, saj jo morajo priznati tudi naši politični forumi. Kriza se kaže na vseh nivojih: na gospodarskem, saj bodo po letošnji devalvaciji, po propadu stabilizacijskega programa, od vedno večji inflaciji in draževnosti osnovnih življenjskih proizvodov zelo verjetno kmalu stali pred novo devalvacijo; na nivoju družbeno-političnih organizacij: SZDL kljub svoji navidezni masovnosti še zdaleč ni dovolj demokratična (marsikaj je pokazala tudi še akcija 25 poslancev), partija pa je že daleč od tega, da bi bila avantgarda delavskega razreda; dalje na kulturnem nivoju, saj je procent delavskih in kmečkih otrok na univerzi izredno majhen, šole na podeželju so še vedno slabe, kulturne institucije še vedno v bistvu elitne; kriza se kaže v nacionalnih konfliktih, ki so se 25 let po vojni spet pojavili, kar je očitno posledica nezadostne rešitve tega problema v preteklosti, in ne nazadnje v nekem obče človeškem nivoju, kjer lahko vedno bolj vidimo vdor potrošniške mentalitete, izolacije individuumov, ideologije »vsak za sebes« in dobičkarstva. Vse to je bilo že večkrat povedano.

Kaj pomeni ta kriza? V osnovni šoli so nas učili (in potem v gimnaziji in pri predvojaški vzgoji), pri Marxu smo brali, da nastajajo krize v kapitalistični družbi kot posledica neplanirane proizvodnje, kot posledica neke osnovne konstrukcijske napake buržuaznega sistema, ki se imenuje delitev dela na ukazovalno in izvršilno, od koder izvira razredni boj in privatna lastnina. A kaj pomeni kriza v socializmu? Ali ni hotela socialistična revolucija, ki je imela na zastavi marksistična gesla, ne le izboljšati ali modifi-

cirati moščanski kozmos, temveč spremeniti ga v jedru, v bistvu, v njegovi totaliteti? Ali ni torej nujno, da našo krizo v socializmu analiziramo ne kot parcialno in naključno krizo, kot posamezne slučajne zastoje v nezadržnem gibanju napredka (kar delajo ponavadi naši funkcionarji), ampak da jo kritiziramo kot krizo totalitete?

Mislím, da je prva bistvena opredelitev našega študentskega gibanja v tem, da je v zapleteni jugoslovanski situaciji morda edino, ki razgrinja vprašanja v tej luči, ki to rej postavlja pod vprašanj totalitete (eno bistvenih lastnosti marksistične analize). Studentsko gibanje tvorimo danes ljudje iz prvih povojnih generacij, ljudje torej, ki neobremenjeni z dediščino preteklosti in z apologetiko sistema lahko jasno vidimo, da revolucija ni izpolnila tega, kar je obljubljala in da je tudi v našem sistemu prisotna neka osnovna konstrukcijska napaka. Delavski razred pri nas je nacionalno razbit, blokira ga vedno večje izseljevanje v tujino, dalje včasih še skoraj rasistično gledanje na ekonomsko emigracijo iz nerazvitih krajev, in tudi takšno samoupravljanje, ki se v praksi sprevrže v element manipulacije.

Ne da bi podrobneje analiziral, naj povem, da imamo študentje za svojo akcijo tri še skoraj neizkoriščene potencialne:

1. Potencial znanja, saj sega znanje študentov celotne univerze na čisto vsa področja.
2. Studentska populacija izhaja iz vseh razredov in socialnih slojev.
3. V geografskem pogledu smo študentje iz veliko območij, v času študija pa živimo skupaj v istem kraju.

V integraciji teh treh elementov je naša moč in naša prednost. K temu je treba pristeti še dejstvo, da nismo neposredno vezani v materialni proizvodnji.

Do zdaj sem razglabljal predvsem na tistem nivoju študentskega gibanja, kjer hoče to gibanje spremeniti svet izven sebe, spremeniti univerzo in družbo, poseči v politično dogajanje in v njem doseči afirmacijo in vpliv, imeti politično in socialno moč, politični in socialni odmev. To je nivo, na katerem se gibljejo naši politični članki in zapisi, manifest zasedbe, vsi ure in ure trajajoči sestanki o ideoloških in organizacijskih problemih. Na tem nivoju študentsko gibanje utemeljuje samo sebe v svojih zahtevah in deklaracijah, zlasti v svoji zahtevi po pravem socializmu v nasprotju z izkrivljenim, v zahtevi po napredku, v želji, dati svoj prispevek k izboljšanju naše družbe etc. Prepričan sem, da je v gibanju prisoten tudi nek drugi temeljni nivo, tisti, kjer se to gibanje utemeljuje (zavestno in nezavestno) v samem sebi, kjer je samo sebi zadostno in samo sebi namen. To je nivo naših medsebojnih človeških odnosov, ki so se v času zasedbe dogajali čisto drugače, petje internacionalne na stehi FF vsako jutro ob dviganju zastave, prepevanje ob kitari na pomožnem stopnišču, nerazložljivi občutki, da smo vsi eno in da je v nas velika moč. Tudi če bi vse naše akcije v političnem smislu propadle, bi prav na podlagi te druge dimenzije lahko rekli: imeli smo se lepo.

Mislím, da je bila ena največjih napak zasedbe FF ločevanje teh dveh nivojev. Analiza SP-jev (internih biltenov zasedbe) nam pokaže, da je bil kulturni in poetični del popolnoma ločen od politično-organizacijskega dela. Dalje se je kot reakcija na politično-organizacijsko-ideološko delo na zasedbi formirala grupa za pisanje intimnih manifestov, ki se je s svojim programom, izraženim s paradoksalno zvezo »manifestirati intimnost«, zavestno postavila proti vsej politični programatičnosti.

Ta druga dimenzija študentskega gibanja nam bo pomagala pri premisleku drugega dela termina »študentsko gibanje«, namreč pojma gibanje. Gibanje se razlikuje od pojma politična stranka, partija, ki pomeni organizacijo politične moči v boju za oblast. Znana pa je parola: »Nova levica je edina stranka, ki noče oblasti.« Študentskemu gibanju torej ne gre za oblast, in tu se bistveno razlikuje od vseh drugih političnih organizacij. Identično je hotenju proletariata, ki, kot je pisal Lenin, po prevzemu oblasti ukine državo kot aparat oblasti in prisile, ter v diktaturi proletariata postopoma ukinja sebe kot oblast (gl. Lenin: Država in revolucija). Gibanje sicer ves čas posega v politično življenje. V gverilskem boju skozi institucije kaže njihovo jalovost, hkrati pa ves čas presega politično logiko moči v svoji, če hočete, poetski dimenziji.

Nadaljnja značilnost gibanja je, da ni idejno monolitno in obvezujoče. Vso raznolikost idej in zamisli pa kljub temu združuje v enem samem gibanju: ne dopušča, da bi nastale majhne frakcijske grupe, ki bi vsaka priznavala kakega drugega preroka, in zagotavljala, da je njen marksizem edini pravi. Porabile bi mnogo več časa za boj med sabo, kot za boj proti sistemu. Gibanje nedemokratičnosti družbenih institucij postavlja nasproti lastno dosledno izvedeno najširšo demokratičnost. Gibanje pri vsem tem ne more biti več organizacija med drugimi organizacijami. Je totalno, je način eksistence.

x x x

Po počitnicah sem se vrnil v Ljubljano in zdaj spet gledam naše staro veselo mesto, gledam bruce, ki čakajo v vrstah za vpis v hram učenosti, gledam »veterane« našega študentskega gibanja, Dimitrija Rupla, ki hodi po svetu ves zlikan in v kravati, piše sumljive članke v mariborski »Večer« in odhaja v Ameriko, Petra Vodopivca, ki na sejah založniškega sveta vpije, da je Tribuno definitivno vzel huduč, Toneta Remca, ki je postal razredni sovražnik, dr. V. Rusa in dr. Debenjaka, ki se, kolikor se le da, zavzemata za naše borp študentsko gibanje, Jašo, ki naroča kokto in govori o partiji proletariata. Odprem časopis in berem o pogovoru Tito — Brežnjeva, o vietnamski vojni, ki se nadaljuje, o velikih silah, ki se sporazumevajo ali bojujejo, o inflaciji, ki narašča. Vse to gledam, berem, doživljam in se vprašujem: kaj študentje v vsej tej konstelaciji moči sploh lahko naredimo, kaj lahko spremenimo v tem svetovnem sistemu, ki teče kot ura, neizprosno. Kaj pomeni peščica smešnih, donkihotskih študentov v zakotnem mestecu nekje na robu Balkana?

Potem se spomnim zaključnega stavka iz filma Jagode in kri:

**STRIKE TO PROVE YOURSELF ALIVE!**

## V ČASU, V SMISLU

Ugibanj, ali so visoke šole potrebne, je konec.

Vse je na mestu, vse je institucionalizirano. Tudi študentske vrste. Poglavitno vprašanje, na katerega pa študentska populacija ne more jasno odgovoriti, je povezanost nje same.

Silno neprijetno je, kadar čas zahteva korigiranje nekdanjih, pa vendar vnaprej določenih mnenj. Še neprijetneje pa je opazovati, kje takšno normalno reakcijo najbolj zagonečno opraviti. Studentske strukture, kakor moremo poimenovati organiziranost študentov, so prerasle namen svojega delovanja. Preprosti razlogi to potrjujejo: vse večja specializacija posameznih študentskih aktivnosti (v Mariboru dokaj zavrta — o tem kasneje) zahteva, če hočemo, institucijo, katere glavni namen naj bi bila koordinacija dela specializiranih aktivnosti in, vsekakor, usmerjanje letih. Tako razvejana organizacija ima dvoje pozitivnih karakteristik: raznolikost jo popularizira, zavestno pa se manifestira kot Urejenost, Delovanje, kot Smisel. Vendar, kako pravzaprav je danes?

Specializiranost, včasih sinonim za strokovnost, študentske množice podzavestno žele. Odraslega je tudi razdelitev dela izvršnega odbora Studentske skupnosti po komisijah. Bistveno pa to ni: takšna specializacija pomeni le razbremenitev vodilnega funkcionarja in hkrati omogoča pestro sodelovanje na sestankih raznih samoupravnih teles; glavnega namena »angažirati študentske množice« ne doseže. Niti zdaleč. Mnenje, ki najbrž velja, je, da odbori Studentske skupnosti, ne le v Mariboru, ampak tudi drugod, ne znajo, ne morejo ali nočejo doživeti identifikacije s študenti. Leta in leta so se možni odgovori na vprašanja zakaj gibal le v eni, nedvomni smeri: zato ni političnega in vsega drugega prizadevanja študentov. Dosti časa smo bili amorfná masa, ki se ni niti skušala orientirati navzven, iz sebe in ne le zase. Sedaj nas takšen odgovor ne more zadovoljiti. Resnica je mnogo bolj jasna in popolnoma drugačna. Formiranje sistema študentskih institucij je povezano z ustanavljanjem določenega jedra. Jedro vsakovrstnega dela ne more opraviti samo in se povezuje z bazo. Toda neformalne oblike sodelovanja in stiki, ki nastanejo sami po sebi, so gibal študentskega delovanja tega jedra, kolikor ga je. Neformalna, zgolj entuziastična pripravljenost za sodelovanje je skoraj vedno zagotovilo za uspeh akcije. Kako bi odgovorili na vprašanje: zakaj? Najbrž čustvene vezi mnogim pomenijo spodbudo za delo. Zategadelj očitek, da se posamezne forme študentskega organiziranja, sekcije, zakaj le to so lahko, že zaradi oblike, v kateri se pojavljajo, zapirajo vase, da so množici zvečne nepristopne programske, akcijske in formalno, ni vedno na mestu. Program ožje organizirane Studentske skupnosti ni bistvena ovira. Nujno se mora prilagajati danostim, ki so podane ločeno od vsakršnih študentskih prizadevanj. Pomembna je akcijska integriranost: ta more izpričevati zavest populacije in potrjevati ali negirati ideologijo. Ideološko delo pa v analiziranju sodobnih tokov lastnih struktur ne dosega storjenega. Prav gotovo je zanimivo: ideologija, ki je ne smemo enačiti s programom, ne dohiteva akcije. Ta danost nakazuje stanje, v katerem danes potekajo študentski napori: nedodelana metodologija in nekoordinirana akcija nimata vpliva na programiranje bodočega dela. Ta pomanjkljivost je daljnosežna in jo opazujemo že vrsto let. Zaprtost, ki jo lahko formalno očitamo študentskim institucijam, je relativna. Vsepovezujoča sila ni nikoli obstajala. Vedno smo srečavali bolj ali manj intenzivno delovanje le-te, nikoli je nismo absolutirali. Vendar idejna programiranost in akcijski načrt, ki ne bosta slonela na analih dela preteklih desetih let, ki ne bosta pomenila rutinskega oživljanja nekoč interesantne, danes pa smešno okostenele akcije ali njene oblike, lahko tej nevarnosti odpomoreta. Na tej osnovi, in če pristanemo na dve trditvi (študentske vrste so intenzivno ujeta v sodobne okvire dela, metodologija innjena kritika sta v ozki zvezi z oceno stanja), moremo predpostaviti razvoj ali pa vsaj začetek preusmeritve načina dela. Ta naj: 1. kritično oceni primernost delovanja študentov znotraj Studentske skupnosti ter njihovo povezovanje v političnem, laičnem in strokovnem smislu navzven,

2. ustvari z aktivnim sodelovanjem študentske populacije napredno ideološko strategijo, na osnovi katere je moč delovati;

3. sproti rešuje vprašanje primernosti posameznih oblik delovanja glede na vpliv izven ene študentske strukture.

Kategorizacija pojmov, ki so marsikje postali vrednote le zaradi lucidne priklenjenosti na lastno mizo — z drugimi besedami — zaradi nepoznavanja kategorij sodobnega razvoja organizacije in predvsem miselnosti, ne more biti dokončna, bolj ne more program ali koncept zaobsegati celotnega prizadevanja, vseh oblik itd.; ostane torej le še svarilo: hkrati s časom in ne za njim. Toda, ne prehitovati časa!

# ODGOVORNOST SAMOUPRAVLJALCEV

Pojem odgovornosti lahko definiramo z vidika posameznika in z vidika organizacije. Medtem ko je prvi aspekt čisto individualnega značaja, saj pomeni to le občutek odgovornosti oziroma stališče posameznika do njegove vloge v delovni organizaciji, pa z drugega aspekta določimo pojem odgovornosti kot enega družbenih odnosov v organizirani družbeni skupini. Pri tem razumemo odgovornost kot sposobnost organizacije (delovne ali druge), da pripravi posameznika ali skupine k delovanju in obnašanju v skladu z normativi in interesi organizacije.

Problem odgovornosti spremlja naš družbeni razvoj v skladu z vsemi spremembami družbenih odnosov. V celicah družbenega gospodarjenja, delovnih organizacijah, je pa problem v zvezi s samoupravljanjem še posebej aktualen. V podjetju z lastniškimi odnosi problemov, ki se nanašajo na odgovornost, ni. Lastnikovo ravnanje je pogojeno s poslovnim rizikom, uslužbenci pa — vsak za svoje delo — odgovarjajo neposredno lastniku.

Tudi v podjetju s čisto birokratsko organizacijo in strogim, enolinijskim birokratičnim sistemom je odgovornost natančno določena. Vsakdo za svoje delo odgovarja enemu človeku. Do dilem praviloma ne more priti, je pa takšen aparat zelo tog in neprilagodljiv.

Vračanje sistema samoupravljanja v naše družbeno-gospodarske strukture nam je razgalilo problem odgovornosti v vsej njegovi drastičnosti. Teoretično je sicer dognano, da je vsak član delovnega kolektiva samoupravljalec, zainteresiran za poslovni uspeh podjetja, saj naj bi aktivno sodeloval pri upravljanju in vodenju, njegov dohodek pa je odvisen od osebnega dela in od poslovnega uspeha kolektiva kot celote.

Če sedaj odgovorimo na vprašanja, **KDO odgovarja, ZA KAJ in KOMU**, torej določimo subjekt in objekt odgovornosti ter sankcijski subjekt, ugotovimo: subjekt odgovornosti je na videz jase, to je samoupravljalec. Da odgovarja za svoje delo na svojem delovnem mestu nedvomno drži. Problematična je odgovornost za njegov delež v upravljanju. Vprašujemo se, ali poseduje tako socialno moč, da je njegov vpliv odločilen v tolikšni meri, da lahko za to odgovarja. Pri tem trčimo na distribucijo moči v delovni organizaciji. Višje ko se vzpenjamo po lestevici, večja je koncentracija legitimne moči. Identičnost interesov vodilnih oseb in ostalih ne more biti realna, zato je kolektivna odgovornost le fasada. Neposredna demokracija je mogoča le v zelo majhnih kolektivih, ki imajo drug na drugega močan vpliv; tam ima tudi kolektivna odgovornost svojo pravo vsebino. Reprezentativna demokracija ali tudi funkcionalna hierarhija pa deluje le, dekler so interesi volivcev in voljenih še identični. Toda že z imenovanjem predstavnika na nadrejeni položaj se prične proces diferenciacije interesov in s tem možnost konfliktov. Rešitev je le v priznanju neke diferenciacije, da lahko tako določimo obseg odgovornosti v prejem sorazmerju z obsegom moči. Pri tem mora biti tudi v hierarhičnih vrhovih moč — in s tem odgovornost — omejena, da bi preprečili avtonomijo vodilnih ter dali neko minimalno dejansko moč na razpolago vsem članom kolektiva v skladu z njihovo odgovornostjo. Ko moč tako redistribuiramo, pa se izonemo togim normativnim aktom le z vključevanjem zunanjega arbitra, ker je tako delo nadzorovano, izognemo se zapiranjju v nezdrave razmere pod krinko samostojnosti in dosežemo želeno prilagodljivost brez kršenja sicer neprilagodljivih predpisov.

## ODGOVORNOST JE DRUŽBENI FENOMEN

V fazi konstituiranja družbe je v zvezi z odgovornostjo v ospredju problem subjekta odgovornosti. Instrumentalna faza z nastajajočim diferenciranjem običajno poudarja objekt, medtem ko družba v skrbi za integriranost, v prilagajanju spremembam, v prvem planu obravnava sankcijski subjekt. V. Rus v svojem delu Človek, delo in strukture ugotavlja, da je večina naših organizacij v tretji fazi, toda zaradi faznega zaostanka je najbolj obravnavan problem objekta odgovornosti. Čim zahtevnejše je namreč delo, tem težje je preciziran objekt odgovornosti, da subjekt odgovornosti pri svojem delu ne bi bil omejen in bi mu ne bila omogočena neodgovorna uporaba moči. Vedno se moramo zavedati normativne narave odgovornosti — odgovornost je le družbena konvencija. Velja le za posledice, ki smo jih z dogovorom predvideli ne glede na to, če so bile sprožene hote ali nehote. Pri normiranju odgovornosti je pomembno ne le, da subjekt odgovornosti nosi določeni objekt v skladu s svojo socialno močjo, temveč tudi, da se materialna obveznost, izhajajoča iz podjetniške samoupravljalške odgovornosti, nesorazmerno ne razbohoti na račun dohodka, saj bi tako utegnila ogroziti življenjski standard proizvajalcev. S tem bi bila odprta pot socialni diferenciaciji v skupini enako kvalificiranih delavcev različnih podjetij. Odgovornost mora biti prenosorazmerna moči in dohodku, pa tudi noben podjetniški riziko ne sme ogroziti same eksistence nosilca odgovornosti.

## ALI KAZEN ALI NAGRADA?

Razlikujemo pozitivne in negativne sankcije. Pozitivni sankciji pravimo tudi stimulacija. Po verjetnosti pozitivne (stimulacija) in negativne sankcije razlikujemo štiri tipe organizacij: uravnotežen tip, kjer je verjetnost pozitivne kot tudi negativne sankcije na visoki ravni, punitiven tip, kjer je verjetnost negativne sankcije višja kot pozitivne, temu nasproten pa je venerolentni tip. V anarhičnem tipu je verjetnost pozitivne in negativne sankcije majhna. J. Zupanov v delu Samoupravljanje in družbena moč ugotavlja, da se naše delovne organizacije nagibajo k anarhičnemu tipu, kjer se za subjekt odgovornosti nihče ne zmeni.

Vprašanje ustreznosti stimulacije ali negativne sankcije je v praksi že rešeno. Družba, ki se zateka k negativnim sankcijam, se bori za obstoj. Odgovornost je tako prisilna in je določen minimum. Nasprotno pa so za družbo v razvetju značilne stimulacije. Zavedati se moramo, da je ustrezna rešitev vedno kombinacija. Niti negativna sankcija niti stimulacija sama ne sme biti izključno sredstvo, a tudi ne sama sebi namen.



## KAKOR TI MENI, TAKO JAZ TEBI

Zanimivo je vprašanje, kdo naj pri nas predstavlja sankcijski subjekt. Rekli smo že, da naj bo arbiter nekdo od zunaj, ki se ne more identificirati z nobeno grupo v podjetju. Da bi dve grupi nadzorovali druga drugo, je v praksi neizvedljivo. Če sta namreč to grupi z identičnimi interesi, bi se tu razvil nekakšen sistem obojestranske neodgovornosti. Če pa so interesi bistveno diferencirani, bi se pojavil boj, rivalstvo, kontrola zaradi kontrole in bi bili prvotni cilji potisnjeni v ozadje. Poleg tega moramo upoštevati, da morata biti zaradi delitve dela in specializacije sankcijski subjekt in subjekt odgovornosti zelo blizu. Tako lahko tudi opazimo, da so samoupravni organi premalo učinkoviti. Njihova orientacija je preveč splošna, socialna moč je premajhna, sistemi interesov in vrednot pa čisto niso primerni za ocenjevanje vodilnih delavcev. Jasno je, da so interesi delavcev v glavnem individualni, čisto kratkoročni, medtem ko je dolžna igrati vlogo sankcijskega subjekta in kontrole, in sicer s specializiranimi organi, ki se drugače ne bi vmešavali v poslovne zadeve podjetja, pač pa bi normirali in sankcionirali odgovornost subjektov odgovornosti. Medtem ko se je družbena kontrola (SDK) razbohotila čez vse meje, pa odgovornost posameznikov in grup skoraj ni sankcionirana. Vzporedno z nadaljnjim razvojem samoupravljanja in specializacije samoupravnih organov pa naj to vlogo sčasoma prevzamejo samoupravljalci.

## IN KAJ SEDAJ?

V bližnji preteklosti se je kot zunanji arbiter čisto pojavljala ZK. Danes pa v takih primerih ZK težko ohrani nevtralnost, ker so vodilni delavci v glavnem njeni člani. Na današnji stopnji razvoja je še vedno država tista, ki je dolžna igrati vlogo sankcijskega subjekta in kontrole, in sicer s specializiranimi organi, ki se drugače ne bi vmešavali v poslovne zadeve podjetja, pač pa bi normirali in sankcionirali odgovornost subjektov odgovornosti. Medtem ko se je družbena kontrola (SDK) razbohotila čez vse meje, pa odgovornost posameznikov in grup skoraj ni sankcionirana. Vzporedno z nadaljnjim razvojem samoupravljanja in specializacije samoupravnih organov pa naj to vlogo sčasoma prevzamejo samoupravljalci.

DAVORIN KRAČUN

# PRIPOMBE K DOLGOROČNEMU RAZVOJU SLOVENIJE

Regionalna komisija za proučitev skupnih problemov razvoja severovzhodne Slovenije in medobčinska komisija za izdelavo koncepta dolgoročnega družbeno-ekonomskega razvoja celjske regije sta k predlogu stališča o dolgoročnem družbenem razvoju Slovenije izdelali skupne pripombe. Posredujemo vam, po našem mnenju, najbistvenejše izvlečke teh pripomb.

— Dokument, ki je opredeljen kot predlog, izzveneva vse preveč deklarativno, se oslanja na »prizadevanja«, na pogojenost ter večkrat celo posredno izraža dvom pri postavljanju nekaterih razvojnih nalog. Vse več bi naloge morale vsebovati trdno odločenost, torej »bomo«, ne pa »naj bi«, oziroma »si bomo prizadevali«.

— Obe komisiji sta ugotovili, da bi »stališča« morala izhajati iz novega položaja republike v luči ustavnih dopolnil, da bi v tem kontekstu bila odločnejše postavljena vloga republike, in to s konkretnim kodeksom nalog pri usmerjanju njenega razvoja.

— Na nekaj mestih so v »stališčih« omenjene medregionalne in socialne razlike kot problem, ki ga je treba imeti pred očmi pri koncipiranju razvoja. Vendar pa slabosti dosedanjega razvoja, ki so pripeljale do takih razlik, niso obravnavane, zlasti pa ni jasno postavljena naloga, da moramo z ustreznimi ukrepi zagotoviti postopno odstranjevanje slabosti, ki so vodile do teh razlik, in s tem doseči, da se bodo razlike postopoma zmanjševale.

— Policentrični sistem, ki naj bi bil eden od temeljev novih razvojnih kvalitete, je v gradivu ostal neopredeljen in zato ni pogojev, da bi v prihodnjem razvoju doživel afirmacijo v aktiviranju resursov v vseh delih slovenskega prostora ter v zmanjševanju regionalnih polarizacijskih razlik.

— V predlogu »stališč« je očitno posvečeno premalo pozornosti delovni sili kot osnovnemu ustvarjalnemu potencialu.

— Kar zadeva razmerja v razvoju posameznih sektorjev, je na dlanj ugotovitev, da proizvodna sfera ni ustrezno obravnavana in da v predlogu »stališč« ni moč zaslediti sorazmerne krepitve ekonomskega značaja te sfere. Dispariteta je očitna med proizvodno in terciarno sfero tako glede družbenega proizvoda na enega zaposlenega kot glede investicij.

— Pri razvoju kmetijstva, ki ga predlog »stališč« preveč bežno obravnava, je treba zlasti poudariti nesmotrnost in negospodarnost takih razvojnih orientacij, ki bi lahko pripeljale tudi do praznjenja in slabe izrabe sicer rodovitnih kmetijskih predelov.

Na področju kmetijstva bi morala »stališča« nakazati, kako doseči tudi večjo regionalno povezanost v vseh fazah reprodukcije, tj. od proizvodnje do prodaje, istočasno pa pospeševati tak razvoj, da bi s proizvodi, ki imajo komparativne prednosti, pokrili slovenske potrebe in po možnosti tudi izvažali!

— Stališča dolgoročnega ekonomsko-socialnega razvoja se ne dotikajo reševanja vprašanj območij, ki so na robu gravitacijskih domotov posameznih mest, oziroma pod neposrednim gravitacijskim vplivom območij onstran meja. Če gre pri tem za območja, ki sodijo po zakonu med manj razvita, je reševanje problema delno nakazano v okviru ukrepov za manj razvita območja, nerešen pa ostaja problem drugih območij vzdolž meja.

Zato je treba za vse take predele doseči poseben razvojni tretman, ki zagotavlja ekonomski in narodnostni razvoj teh predelov, ki bo v aktivnem odnosu do ukrepov onstran meja.

— Predlog »stališč« ne upošteva adekvatno ostalih dejavnostim razvoj dejavnosti, ki jih označujemo kot »iztrošene«, »depresivne«, »neprilagojene«, »tradicionalne« in s podobnimi izrazi. Te dejavnosti pomenijo v Sloveniji več kot 40 odstotkom aktivnega prebivalstva eksistenčno bazo. Dosedanja davčno fiskalna in investicijska politika tem dejavnostim nista bili naklonjeni, zaradi česar bi bilo treba tudi v oceni pospeševanja prilagajanja in modernizacije teh dejavnosti postaviti v »stališčih« ustrezne naloge.

# DESPOTIZEM KOT ETIKA

Moč cinizma, s katero je Nietzschejev Nadčlovek aranziral vhod tovarne smrti v poljskem mestu Oszwiezin, je hkratna podoba oblike človekovega uredničenja: veličine in ničevosti. Besede, kot so: »Die Arbeit macht frei« (delo osvobaja), povedo dovolj.

In res, vseskozi v domovini našega bivanja je človeška bit lebdela med tema dvema ekstremoma; rasla, vzkipevala, menjavala ter ugašala je na tej relaciji. Pravim: vseskozi v zgodovini, zakaj drugi vidik, kategorija ničevosti, še ni premagan; samo novi plašč si je našel, obliko, medtem ko je vsebina ostala ista — da, če upoštevamo kriterije časa, v katerem živimo, lahko ugotovimo stagnacijo njenega vsdnotenja.

Spregovoriti namreč želim o načinu in oblikah človekovega uničevanja, o njegovi duhovni in telesni smrti — o etiki despotizma — in ne nazadnje o njenih posledicah, ki so se kazale — tako v preteklosti kot tudi danes, v razno-terih, bolj ali manj prikritih podobah. Skoroda vedno, ko obujamo misel o srednjeveškem mračnjaštvu in inkviziciji, ne pozabimo poudariti zloglasnega Sancta Officia ali posodobljenja »Kongregacije za verski nauk«, tega nekdanjega centra hierarhije, moči, oblasti ter nasilja. Deviacije od osnovne krščanske zapovedi »Ljubi svojega bližnjega kot samega sebe!« so v tem obdobju presegle razsežnost Človeškega: bog se je posebil v hudiču, angel v lakaju in papež v krvniku... To je bilo obdobje papeža Aleksandra VI., velikega krvoločnega svoje dobe. V delu »Rojstvo in smrt čarovnice« pravi avtor Vladimír Deduš na str. 34 nekako takole: »Taka sodišča podtikajo obtoženim čarovništva vsa ona dejanja, ki jih je sholastična veda izmislila za mogoča na temelju pogodbe s hudičem in katerih so se naučili na vseučiliščih in jih črpali iz sholastičnih ved. Istočasno poskušajo z najstrašnejšimi metodami dobiti priznanja svojih žrtev, češ da so to v resnici delale, a »vedi« služijo ta priznanja za dokazni material pri njenem preučenju!« (podčrtaj J. Z.)

Heretizem torej. Vidimo, da je šlo v preteklosti za to, da je bilo potrebno sprva doseči človekovo duševno smrt, ga pripraviti do tega, da se je obtoževal čarovništva, heretizma ter sodelovanja s hudičem; zlomiti je bilo treba njegov notranji jaz ter ga za nameček po nečloveškem mučenju likvidirati tudi fizično.

Čemu vse to? Opozoriti sem želel na izvir metod, ki sta jih znala kasneje (ponekod tudi danes) tako »s pridom« uporabiti Nietzschejeva in Marxova učenca Hitler ter Stalin; res pa je zopet, da ne smemo za njuna dejanja kriviti niti Nietzscheja niti Marxa, kot ne bi kazalo grehov Aleksandra VI. naprtiti Kristusu...

Skupni imenovalec vseh teh najstrašnejših in najmučnejših metod in postopkov, kar jih pozna zgodovina, je bilo priznanje; priznaj, da si kriv, da si izdajalec, agent, špijon (hudičev ali CIE, to sedaj ni bistveno), podtalni element, skratka — heretik... Brž ko si priznal, da si se spremenil v baklo, si odšel na »kopanje« v plinsko celico ali pa ti je Stalinova justica »v imenu ljudstva« zategnila zanko. Kot rdeča nit skozi vsa ta razdobja in različne pojavne oblike človeške alienacije pa se vleče etika — etika uničenja, morjenja. Tako kot so znali v srednjem veku uporabiti viške takratnih znanstvenih dogm, črpajočih iz sholastičnih ved, poznamo Hitlerjeve »poskusne zajčke«, ki so jih zdravniki tipa Mengele uporabljali pri svojem »znanstvenem raziskovanju« v taboriščih smrti. Prav tako vemo, da pokojni Josif Visarionovič — Stalin ni okleval pri uporabi naj sodobnejših izsledkov znanosti, s katero je dosegal nemogoča priznanja starih revolucionarjev. (Več o tem v delu prof. Vladimíra Dedičerja Izgubljeni boj J. V. Stalina.)

In prav zaradi tega so mi postopki inkvizicije do neke mere razumljivi: svoja dejanja, ki so bila v bistvu najhujši zločini, je počenjala v zavesti, da s tem služi bogu, da so metode »izganjanja hudiča« povsem pravilne in zaželene — torej, da »nemen posvečuje sredstva«. Nikakor pa ne morem in ne smem razumeti dejanj nemškega blazneža ali ruskega despota: zakaj le-ta niso bila zagrešena v srednjem veku, času mračnjaštva, stranpoti in spridenja človeškega duha — zagrešil jih je človek 20. stoletja! Podlistek 7000 dni v Sibiriji, ki izhaja v tedniku TT, poveljuje inkvizicijo, zakaj Sancta Officia je učinkovala v odnosu do ruske NKVD kot balzam; le v nečem sta se dopolnjevali: v priznanju in kazni ter v pretvezi moralnosti ubijanja, v zahtevi po blatenju žrtve s strani vseh in vsakogar. Zelo gotovo je, da so Stalina tega »kesanja grehov« ter načina »izobčenja vernika« naučili že v semenšču; sprva je namreč študiral teologijo in le nekaj pred koncem študija so ga zavoljo neprimerne vedenja odpustili.

Didaktika, ali z drugo besedo mlatenje prazne slame, bi bilo pričujoče pisanje, če bi se zadovoljil zgolj s tem, o čemer sem govoril; moj namen je drugoten — je neposrednejši, jasnejši, bližji. Želim reči to, da stalinizem še ni dokončno izdahnul, da zmaj despotizma še dviguje glavo! Kot sem dejal, se kaže samo v milejših pojavnih oblikah, vendar je srž, jedro ostalo isto: nujnost samokritike, izobčenja ter pritisk na bivše tovarše — kategorični imperativ obtožbe, ožiganja.

In ena izmed teh »cvetk« je bila tudi reakcija na »akcije« petindvajsetih poslancev...

# BREZ FORUMOV

...Otvorjam x-to sejo OO ZK v našem podjetju. Predlagam naslednji dnevni red:..., izvolitev sekretarja in sekretariata,...

Dnevni red soglasno sprejet.

Točka: volitev sekretariata. Predlaganih je 15 članov, od tega štirje iz direktne proizvodnje. Za sekretarja je predlagan vodja tega in tega oddelka, pravnik.

Nek tovariš se oglasi in vpraša, zakaj so v vodstvu organizacije skoraj praviloma režijski delavci, vodilni uslužbenci. Predlaga, da naj v vodstvo izvolijo več proizvajalcev. Žal nima konkretnega predloga. Trenutni sekretar mu pojasni, da bi prav radi predlagali delavce in ne vodilnih uslužbencev, žal pa le-teh v Zvezi primanjkuje.

Takšni prizori se skoraj redno ponavljajo na vseh sejah ZK, kjer razpravljajo o vodstvu ZK v podjetju. V celotni jugoslovanski Zvezi komunistov prevladujejo uslužbenci. Članov iz delavskih vrst je premalo, občutno premalo.

V ZK pripravljajo nove volilne predpise, s katerimi bodo omogočili tesnejše sodelovanje vseh članov ZK v vodenju organizacije. Ugotovitev, da sedanjí način vodenja ni v skladu z novimi ustavnimi amandmaji, da ne ustreza več, je obrodila sadove. ZK ne bo več forumska, ampak samoupravna organizacija, ki bo zgled vsem drugim samoupravnim organizacijam.

In to je tudi zelo potrebno, saj je ravno ZK tista, ki mora voditi vso jugoslovansko družbo v samoupravljanje. In zato mora biti tudi sama predvsem taka. Morda bodo novi volilni ukrepi ZK približali delavcem, ki ji sedaj očitno ne zaupajo. Prav gotovo je ZK sama kriva, da delavci nečejo vstopati vanjo — njen zgled ni bil tak, kot bi moral biti, in njeno delovanje ni ustrezalo njenim obljubam. Seveda ne moremo kriviti vseh organizacij za napake, ki so jih delali posamezniki v njenem vodstvu. Krivimo pa jo lahko, da je te napake tolerirala in s tem izgubila zaupanje državljanov.

Sedaj bodo tudi najvišje organe volili člani posameznih osnovnih celic, ki bodo imeli vse možnosti odklopiti neustrezne ljudi. Že zadnje izključitve kažejo na to, da je v ZK zapihal nov veter in bo v prihodnje posameznikom omogočeno izkoristiti svoj položaj za privatne interese.

Verjetno ne bomo preveliki optimisti, če verjamemo, da bo ZK spet postala to, kar je bila — dejanski voditelj samoupravljalcev, in sicer na dejansko samoupravni osnovi, da si bo spet pridobila zaupanje delavskega razreda in njegovo sodelovanje in da bo avantgarda, sestavljena iz najboljših ljudi, ki bodo sposobni delati v njej.

Prav gotovo pa ne bomo preveliki pesimisti, če menimo, da le spremembe v volilnem sistemu ne bodo zmogle obnoviti vse trenutno zamrle aktivnosti, ampak bodo zato potrebni še mnogi ostri ukrepi v kadrovski strukturi.

ZK bo namreč morala imeti določeno oblast, moč, ki bo mogla uveljaviti samoupravna načela v tistih organizacijah (delovnih), kjer jih zanemarjajo. Dovolj močna bo morala biti, da bo član ZK, četudi na manj kvalificiranem delovnem mestu, ki bo začutil, da mora preprečiti kak ukrep, ki ni v skladu s samoupravnimi načeli, lahko to tudi dosegel, ne da bi se moral bati sankcij svojih predpostavljajenih. Zato pa bo morala biti kadrovska struktura ZK takšna, da posamezniki ne bodo izkoriščali svoje »oblasti«. Ljudje, člani ZK, bodo morali biti resnični idealisti, predani načelom samoupravljanja in tudi samoupravno izobraženi.

Tudi delavci bodo morali imeti toliko politične izobrazbe, da bodo mogli pravilno oceniti nekatere ukrepe, ki bodo morebiti neustrezni, a potrebni, ter skrbeti, da v hipu, ko se okoliščine spremenijo in taki ukrepi ne bodo več nujni, te ukrepe ukinejo ter jih nadomestijo z novimi, samoupravnimi demokratičnimi odločbami.

Praksa pač večših dejansko onemogoča idealno vodenje politike, ker je naše gospodarstvo tesno povezano z drugimi gospodarstvi in se jim mora prilagoditi. Pač pa nikoli ni potrebno takih prilagoditev razvlačevati v nedogled. Takšno prakso smo vodili do sedaj in zato smo trenutno v tako čudnem gospodarskem položaju, da še ne vemo točno, kakšen bo konec.

Komunisti bodo morali preprečiti samovoljo podjetij v zunanje-trgovinskih poslih — tako v uvozu kot v izvozu — in to trgovino usmerjati v vsedržavnem interesu.

Upamo, da bodo zmogli vse naloge, ki jih v prihodnosti čakajo. Najtežja je vsekakor kadrovska struktura.

Nikakor ne bo lahko najti same resnične dobre ljudi; še težje bo pridobiti izgubljeno zaupanje delavskih množic.

Ne da delavci ne bi verjeli, da ima ZK možnosti voditi Jugoslavijo tako, kot to propagira, ne zaupajo ji v tem, da jih bo podprla, če se včlanijo vanjo. Prevečkrat so bili od kakega kvaziintelektualca na kratko odpravljani: Kaj se vmešavaš v stvari, ki jih ne razumeš?! In taka opazka človeka pač boli, toliko bolj, če problema v resnici ne razume.

Zato menim, da je prva naloga komunistov najti take ljudi, ki bodo voljni manj izobraženemu človeku razložiti probleme tako, da jih bo razumel — razumel problem in razlago.

# STRATEGIJA IN KULTURA

UVOD: bistvena dolžnost človeške osebnosti je zmožnost zagovarjati stil svojega nastopa na socialni sceni. V tem zapisu se ne želim zagovarjati, tudi o obstoju in upravičenosti izhajanja tega časopisa ne bom dvomil, ker je oboje naš prejšnja funkcija časa in financ, potem pa tudi kvalitete. Filozofomjio eksistenčno-kulturnega stanja naše regije ali kompletnega planeta bi utegnil razbrati iz raznih prikazov, študij, vendar bom tudi jaz v našem časopisu udarjal na te strune, kajti zdi se mi, da je mogoče zaznati efektivno ignoriranje številnih poštenih spoznanj cele plejade strategov, tehnologov, pisateljev in mislecev.

ARHIVI: blizu tri milijarde je človeštva, nepregledno je število držav in ustanov, firm in agencij, transportna mreža omogoča planetarne projekte. Naše mesto in številna ostala mlada središča humane kreativnosti so v mreži približno podobnih interakcij privatno-državnih dejavnosti. Ni mogoče vedeti, do kod segajo akcije in misli forumov ali osebnosti, zato ni znan profil poprečne figure populacije, če ta kategorija sploh obstaja. Univerzitetnih središč je na obljudenih predelih obupno veliko; to je normalen pojav etabliranja eksistenc. Funkcioniranje sistemov je brezhibno, družbeno-humanistične znanosti so izdelale rezervoar receptov »Encyclopedia of social sciences«. Da bi se človeštvo spomnilo izvornih principov obstoja in odgovornosti, so historiki in misleci izdali »Propylaen Weltgeschichte« (pred leti, nova izdaja), kajti tisti viri in zakladi spoznanj, ki so zajeti v eni knjigi, razna dela filozofov, pisateljev in svetovljanov, epepeje, smiselnega življenja in početja, niso izzvali nobenega odmeva in so povzročili prav to razširjeno edicijo svaril navsvetov. Sami se spomnite: ste brali dobromamerne teste kitajske, ameriške, evropske. Ste razmišljali o vojaških ustanovah in narodni suverenosti, državnih tvorbah in planetarni strategiji? Arhivi za aktiviteto te vrste (za razjasnitev problematike, za študij eksistenčnih katastrof in determinant...) vam želim naštetí vire: razne elitne ustanove, ambasade, univerze, inštituti, ki publicirajo teksto in filmsko gradivo za široke kroge, da se spozna enotnost problematike v tehniki in kulturi; kot je bilo že enkrat omenjeno, se je treba vključiti v ta sistem prosvetne dejavnosti, kajti RTV je kljub svoji idealni poziciji vendarle še malce zaspana.

Kljub domnevi, da so te reči zelo znane, bom eno teh znanih reči osvetlil s praktične strani: v knjižnicah utegneta najti osnovno geografsko in študijsko gradivo. Da bi pa človek mogel iti zvečer v kakšno tovrstno dvorano, klub, si vzeti revijo, gledati krajše reportažne filme, poslušati referate večših scientistov — tega ne bomo dočakali. Ali pa bodo naši predstojniki pritegnili tuje specialiste? Knjižnice so prvi bistveni vir. Spomnite se samo pomena knjižnice v Aleksandriji pa še zdajšnjih v Rimu, Londonu ali Parizu, New Yorku... Poleg teh tekstov obstaja zaklad filmskega gradiva, ki mu zdaj še nočemo dati širše veljave, ker so naše socialno-prosvetne razmere malce pretoge. Enkrat sem že predlagal aktiviranje vseh poklicnih slojev in krogov, ki bi si naj ogledali razno gradivo: od medicine, tehnike in prosvete do kulture raznih regij tega vedno bolj zmedenega planeta. Vloga RTV je ekstravagančne narave; poleg vseh plusov je tej ustanovi mogoče očitati, kar je dobro znano, da povzroča pasivnost. Tako npr. v Mariboru nimamo simfoničnega orkestra in dvorane, ker je situacija v Sloveniji tako zrežirana, izgovor pa je vsem znan. Knjižnice, filmski in tonski arhivi. To so viri, a nekaj drugega so socialne aktivnosti, tehnološki prijem, organizacijske sheme in moralno-religiozna dejstva.

FUNDAMENT: ENERGETIKA: kompletna privatno-družbena-državna dejavnost in vse humano-umetniške ideje bi shirale, če nas zapuste izvorni in usodni fundamenti našega obstoja. Najti morete razne prikaze trenutnega stanja v energetski dejavnosti, tudi sami čutite, kateri pomembni faktorji so tu angažirani. Da bi bilo bolje, če bi les uporabljali za gorivo kot za papir, pa polja za pridelovanje alkohola in ne prehrane — te zamisli so nam bržkone tuje. Zavedati se virov življenja in ne ignorirati početja drugega kroga, sloja, razreda, to je bistvo našega obstoja. Že profesionalna delitev človeštva utegne privedi do zapletov. Ni mogoče izigravati človeka, če prisegaš na privilegirano-najnaprednejše parole; pustiti vegetirati glasbenike in zapreti koncertno dvorano, potem pa uvesti komorno glasbo — to je fevdalno, nehumano dejanje. Komunalno in nacionalno shemo početij je treba pravično zrežirati, v duhu planetarnih koncepcij najsodobnejšega načina obstoja.

HESSE

## EVROPEJEC

Končno je bog, vladar, sprevidel in pripravil dnevu na zemlji, ki se je iztekel s krvavo svetovno vojno, konec, tako da je poslal veliko poveljen. Usmiljeno so valovi spirali, kar je onečastilo starajočo se zvezdo, krvave snežne poljane, s topovi prekrite hribovja, trohneča trupla, skupaj s tistimi, ki so jih objokovali, upornike in krvoločneže, skupaj z obubožanci, lačne, skupaj z duševno zmedenimi.

Prijazno je gledalo modro ozvezdje na golo kroglo. Sicer pa se je bila evropska tehnika do zadnjega sijajno obnesla. Dolge tedne se je Evropa preudarno in žilavo upirala počasi naraščajočemu vodovju. Najprej z velikanskimi jezji, ki so jih gradili vojni ujetniki noč in dan; nato z umetnimi poviškimi, ki so se dvigali z bajno naglico in v začetku dajali videz neskončni hteras, a potem bolj in bolj dobili krono stolpov. Do poslednjega dne se je iz teh stolpov izkazoval človek junaški genij z ganljivo zvestobo. Medtem ko je bila Evropa in ves svet potopljen in poplavljen, so z zadnjih štrlečih stolpov še vedno slepeče in nemoteno svetili žarometli skozi vlažen somrak propadajoče zemlje in iz topov so v elegantnih lokih vohrale granate sem ter tja. Dva dni pred koncem so se voditelji srednjih sil odločili, da s svetlobnimi znaki sporoče sovražniku ponudbo miru. Vendar so sovražniki zahtevali takojšnjo odstranitev še stoječih utrjenih stolpov, a tega niso mogli akceptirati niti najodločnejši zagovorniki miru. Tako se je junaško streljanje nadaljevalo do zadnje ure.

Zdaj je bil cel svet preplavljen. Zadnji preživeli Evropejec je z rešilnim pasom premagoval valove in se z zadnjimi močmi trudil s tem, da zapiše dogodke zadnjih dni, da bi kasneje človeštvo vedelo, da je bila njegova domovina, ki je za nekaj ur preživela zaton poslednjih sovražnikov in si tako za večno zagotovila palmo zmage.

Pa se je na sivem obzorju prikazalo črno in ogromno, okorno vozilo, ki se je počasi približevalo obnemoglemu. Z zadovoljstvom je spoznal mogočno ladjo in videl, preden je padel v nezavest, stati na krovu plavajoče hiše veliko figuro prastarega patriarha s plapolajočo srebrno brado. Neki g'antski črnc se popotnika ulovil; bil je živ in je kmalu prišel k sebi. Patriarh se je prijazno smehljaj. Njegovo delo se je posrečilo, od vseh vrst zemeljskih bitij je rešil po en eksemplar.

Medtem ko se je barka počasi umikala vetru in čakala na upad razburkane vode, se je na krovu razvilo pestro življenje. Velike ribe so sledile vozilu v gostih jatah, in pisanih sanjskih krdelih so rojili ptiči in insekti nad odprto streho, sleherni živali in vsak človek je bil poln iskrenega veselja, rešen in namenjen novemu življenju. Zvenelo in predirljivo je zavreščal pisani pav svoj jutranji pozdrav čez vodo, smejoč se je veseli slon iz dvignjenega rilca škropil sebe in svojo soprogo, spreminjasti kuščar je sedel na sončnem tramovju; Indijanec je prebadal s hitrimi sunki konja bleščete se ribe v neskončnem valovju, črnc je na ognjišču upravnil ogenj iz suhih drv in iz veselja v ritmičnih taktih presledkih udarjal svojo debelo ženo po tleskajočih bedrih, mršav Hindujec je stal vzravnan s prekrizanimi rokami in mrmral predse prastare verzze iz spevov stvarjenja sveta. Eskim je ležal na soncu in se paril in znojil, s smejočimi majhnimi očmi, oddajajoč vodo in mast, kar je pričel ovohavati dobrobrski nosorog, in mali Japonec si je izrezljal tanko palico, ki jo je potem skrbno balansirjal na nosu in bradi. Evropejec je svoje pisalo uporabil zato, da je sestavil inventar prisotnih živih bitij.

Nato se je med temi mnogobarvnimi ljudmi in živalmi porodila nova igra, sestoječa se iz tega, da je hotel vsakdo v tekmovalju pokazati svoje zmožnosti in umetnosti. Vsi so hoteli biti prvi, tako da je moral sam patriarh poskrbeti za red. Velike in male živali je združil v eno skupino, v drugo ljudi, in vsakdo se je moral javiti in imenovati dejavnost, v kateri namerava blesteti, in nato so se zvrstili.

Ta famozna igra je trajala štiri dolge dni, ker je nenehoma kaka grupa zbežala in prekinila svojo igro, da bi si ogledala kakšno drugo. In vsak dober rezultat je bil deležen glasnega občudujočega aplavza. Koliko izrednega je bilo mogoče tu videti! Kako je znala tu vsaka božja kreature pokazati, kateri valovi so bili skriti v njej! Kako se je tu odprlo bogastvo življenja! Kako so se smejali, kako so izrekli priznanja, peli, ploskali, topotali, rezgetali!

Čudovito je tekla podlasica, čarobno je pel škranec, prekrasno je korakal našopirjeni puran in neverjetno urno je plezala veverica. Mandril je posnemoval Malajca in pavian mandrila! Tekalci in plezalci, plavalci in letalci so neutrudno tekmovali in vsak je bil po svoje nepremagljiv in se je uveljavil. Bile so živali, ki so znale čarati, in živali, ki so se znale napraviti nevidne. Mnogi so se skazali s silo, mnogi z ukano, nekateri z napadom, nekateri z obrambo. Insekti so se mogli zaščititi, ker so bili videti kot trava, les, kot mah, kot skalno kamenje, in drugi med šibkimi so izzvali priznanje in pognali smejoče se gledalce v beg, ker so se znali braniti pred napadi z grozljivimi vonji. Nihče ni zaostal, nihče ni bil brez darov. Pletli, lepili tkali, zidali so ptičja gnezda. Ptice roparice so zmogle iz strašne višine prepoznati najmanjšo stvar.

In tudi ljudje so se odlično držali. Kako je visoki črnc lahko in brez napora tekkel po tramu navzgor, kako je Malajec s tremi prijemi naredil iz palmovega lista veslo in na majhni deski znal krmariti in obračati. To je bilo vredno

ogleda. Indijanec je zadel z lahko puščico najmanjši cilj in njegova žena je pletla rogoznico iz dveh vrst ličja, kar je povzročilo visoko občudovanje. Vsi so dolgo molčali in strmeli, ko se je prikazal Hindujec in nanizal nekaj čarovnij. Kitajec pa je pokazal, kako je mogoče s pridnostjo potrojiti pridelek pšenice, in sicer tako, da čisto mlade sadike izvlečeš in jih presadiš v enakih presledkih.

Nadaljevalo se je veselo tekmovalje in na koncu so vsi, živali in ljudje, prikazali svoje talente in umetnosti. Vtis je bil velik in radosten, tudi patriarh s svojo belo brado se je smejal in dejal pohvalno, naj bodo zdaj vode mirne in naj se na tej zemlji prične novo življenje; kajti obstaja še sleherni pestra nit v božjem oblačilu, in nič ne manjka, kar bi oviralo ustanovitev neskončne sreče na zemlji.

Samo Evropejec še ni pokazal svoje umetnine in zdaj so vsi drugi hrupno zahtevali, naj stopi prednje in naredi svoje, da bodo videli, če ima tudi on pravico dihati bogi in lepi zrak in se peljati v plavajoči hiši patriarha.

»Tudi jaz,« je pričel beli mož. »Tudi jaz sem neko sposobnost izpilil in izoblikoval do visoke zmožnosti. Ni to oko, ki bi bilo boljše kot pri drugih bitjih, in ne uho ali nos ali kakva ročna spretnost ali karkoli podobnega. Moja zmožnost je višje vrste. Moj dar je intelekt.«

»Pokazati!« je zaklical črnc in vsi so pritiskali bliže. »Tu ni kaj pokazati,« je mlo odvrnil belec. »Bržkone me niste dobro razumeli. To, s čimer se odlikujem, je razum.«

Črnc se je veselo smejal in kazal snežnobeke zobe, Hindujec je porogljivo nabiral tanke usnice, Kitajec se je prekanjeno in dobrosrčno smejal predse.

»Razum?« je dejal počasi. »Pokaži nam torej tvoj razum. Doslej o njem ni bilo nič videti.«

»Videti pri tem ni kaj,« se je čemerno branil Evropejec. »Moja zmožnost in posebnost je ta: zbiram v svoji glavi podobo vidnega sveta in zmorem iz teh podob sam zase izoblikovati nove podobe in sisteme. Cel svet morem misliti v svoji glavi, ga torej na novo ustvariti.«

Noe si je z dlanjo zastiril pogled.

»Dovolji,« je spregovoril počasi, »zakaj bi bilo to dobro? Se enkrat ustvarjati svet, ki ga je že bog ustvaril, in samo zato v tvoji mali glavi — čemu more to koristiti?«

Vsi so glasno pritrdili in navallili s vprašanji.

»Čakajte!« je zaklical Evropejec. »Ne razumete me pravilno. Dejavnosti razuma ni mogoče tako lahko prikazati kot katerokoli ročno spretnost.«

Hindujec se je nasmihal.

»O ja, beli bratranec, to je mogoče. Pokaži nam no enkrat kako razumsko operacijo, denimo računanje. Računajmo enkrat za stavo! Torej: par ima tri otroke, od katerih vsak spet osnuje družino. Vsak mlajši par dobi vsako leto otroka. Koliko let premine, da je doseženo število sto?«

Radovedno so vsi vlekli na ušesa, pričeli šteti na prste in krčevito gledati. Evropejec je začel računati. A že hip nato se je oglašil Kitajec, ki je račun že rešil.

»Zelo čedno,« je priznal belec, »toda to so samo spretnosti. Moj razum ni namenjen temu, da bi delal takšne majhne umetnije, temveč da rešuje velike naloge, od katerih je odvisna sreča človeštva.«

»Oh, to mi ugaja,« j spodbujal Noe. »Najti srečo je gotovo več kot vse druge spretnosti. V tem imaš prav. Takoj nam povej, kaj boš učil o sreči človeštva, vsi ti bomo hvaležni.«

Evropejec, ki se je doslej ponosno držal, je zaradi te spoštljive radovednosti postal zmeden.

»Ni moja krivda,« je dejal obojavljivo, »toda vi me vedno narobe razumete! Nisem rekel, da poznam skrivnost sreče. Rekel sem samo, da moj razum obravnava naloge, katerih rešitev bom pospeševala srečo človeštva. Pot tja je dolga in niti jaz niti vi ne boste videli njenega konca. Mnogi rodovi bodo še razmišljali o teh težkih vprašanjih.«

Hindujec se je nasmehnil Kitajcu, in ker so vsi ostali zaradi zadrege molčali, je Kitajec prijazno dejal: »Dragi bratje, ta beli bratranec je šaljivec. Hoče nam natvesti, da se v njegovi glavi opravlja delo, katerega sadove bodo ugledali — ali pa tudi ne — šele pravnučki naših pravnikov. Predlagam, da ga priznamo kot šaljivca. Govorj nam o rečeh, ki jih mi vsi ne moremo prav dojeti; vendar vsi skupaj slutimo, da bi nam te reči, če bi jih resnično razumeli, omogočile neskončen posmeh. Ali niste tudi vi istega mnenja? — Torej v redu, nazdravimo našemu šaljivcu!«

Črnc pa je proti večeru v spremstvu Eskima, Indijanca in Malajca stopil pred patriarha in dejal:

»Spoštovani oče, postavljamo ti vprašanje. Ta beli capin, ki se je danes norčeval iz nas, nam ni všeč. Prosim te, premisli tole: vsi ljudje in živali, vsak medved in vsaka bolha, vsak fazan in vsak govnač, prav tako mi, ljudje, vsi smo se znali s čim skazati, s čimer spoštujemo boga in varujemo svoje življenje ter ga plemenitimo ali olepšamo. Čudežnim zmožnostim smo bili priča in često smo se smejali; tudi vsaka najmanjša žival je znala pokloniti kajrazveseljivega in čednega — samo ta blede mož, ki smo ga nazadnje ulovili, ne zmore proučiti nič drugega kot čudno in ošabno besedo, namigovanja in šale, ki jih nihče ne razume in ki nikomur ne morejo biti v veselje. — Zato te sprašujemo, dragi oče, ali ni narobe, če nam pri izoblikovanju novega življenja na tej ljubi zemlji pomaga takšen stvor? Bi to ne privedlo do nesreče? Samo oglej si ga! Njegove oči so žalostne, njegovo čelo čisto nagubano, njegove roke so bele in slabotne, njegov obraz se zdí jezen in turoben, od njega ne izvlečeš vedrega tona! Gotovo je z njim nekaj narobe — bog ve, kdo nam ga je poslal na ladjo!«

Prijazno je sivi patriarh usmeril svoje svetle oči v vprašujoče.

»Otroci,« je spregovoril tiho in dobrotljivo, tako da so se njihovi obrazi takoj razjasnili, »dragi otroci! V tem, kar omenjate, imate in nimate prav! Toda bog je na to že odgovoril, še preden ste vi vprašali. Moram vam pritrditi: mož iz vojskujoče dežele ni preveč prisrčen gost in človek komaj razume, zakaj so nam potrebni taki čudaki. Toda bog, ki je to vrsto pač ustvaril, prav gotovo ve, zakaj je to storil. Tem belim možem boste morali veliko oprostiti, kajti spet enkrat so ugonobili našo ubogo zemljo do kazenskega sodišča. Toda glejte, bog je označil, kaj ima v mislih glede belega moža. Vi vsi, ti, črnc, in ti, Eskimc imate za novo življenje na zemlji, ki ga bomo, upam, kmalu začeli, s seboj svoje ljube žene, ti svojo črno, ti svojo Indijanko, ti svojo Eskimko. Le ta mož iz Evrope je sam. Dolgo sem bil žalosten zaradi tega, zdaj pa mislim, da sem uganko rešil. Ta mož se nam je priključil, da nam bo opomin in spodbuda, morda prikazen. Razmnoževati pa se ne more, pa tudi če se bi, bi utonil v reki večbarvnega človeštva. Vašega življenja na novi zemlji ne bo smel pokončati. Potolažite se!«

Znočilo se je, in naslednje jutro je na vzhodu iz morja štrlela le ostra špica svete gore.

PREVEDEL L. PETROVIČ

## GLASBENA GOVORICA

Nanizati želimo nekaj povsem preprostih sodb o glasbi, njenih bistvenih dimenzijah, eksistenčnih potrebah in ostalem, v kolikor pač te bistvene ali drugotne okolnosti stvarno in celo usodno krojijo obliko obstoja tako zahtevni in vzvišeni zvrsti umetniške govornice. Ob tem bo zašlo v ta tekst precej elementov iz občin gospodarsko-kulturnih razmer naše province, a tudi njenih emocionalno-miselnih sposobnosti se bomo morali dotakniti. Da pa je neko stanje tovrstnih razmer v bistvu tih sporazum in prefrigano paktiranje vseh odločujočih, tako oblastnikov kot ostalih sotrudnikov, menda našim šolarjem in študentom ni tuje. Tako je že marsikdo opazil, da je zanesljivo komentiranje koncertnih točk oziroma klasične glasbe v celoti sorazmerno koščljiv in zahteven posel, ki ga ponavadi nihče dovolj učinkovito ne izvaja. Glasba se prične z vadbo, kadarkoli in poljubno dolgo, vsekakor pa ne zelo pozno, npr. pri dvajsetih, tridesetih letih. Razen petja zahtevajo vse glasbene panoge solidna glasbila. Če ni razvejano gospodarsko življenje province ali dežele in torej ne daje tovrstnih izdelkov, če je stopnja omike in kulture državljanov tako klavrna, da ne zmore dojeti bistva glasbe, potem tudi vsi težki očitki raznim oblastem zgubijo barvo. Kako izjemno domiselna in mnogovrstna, veličastna in božanska je glasba! Ni čudno, da v ta namen obstaja najprej organizacija glasbenega šolstva, potem pa želja uživati realizacijo svoje dovršene virtuoznosti. Predvsem je tu važen moment poslušalstva, ki tudi želi uživati, nastopa pa kot kupec, plačnik in se gre torej trgovino, isto glasbeniki. Razmere na diplomatskem odru, eksistenčni pogoji dežele in talent, zahteve posamezne osebnosti so osnove za glasbeno življenje. Če obstaja še tako dobro organizirano glasbeno šolstvo, ni pa pogoltnjših nastopov (če si dovolimo odmisлити privatne, neuradne in bržkone skromnejše prireditve), če torej živi cela vrsta dobrih in neutrudnih pedagogov in ob njih gojencev, če životarijo izkušeni glasbeniki, ker ni potrebne dvorane, ker torej ni nastopov, je treba tu upoštevati finančno-politične momente naših razmer, še prej pa moralno-kulturne profile, ljudi in vsesplošno življenjsko nezrelost, kar pomeni ne-primernost, tujost, to pa je vrh, to boli. Kaj pomaga, če imamo bataljone inženirjev, ko pa ni efekta! Kaj pomeni zdravstvena pomoč, ko pa je temelj zdravja pazljivo, pravilno življenje! In kaj pomaga vzgajati uradnike vseh vrst, ko pa ni življenja, ni praznika v naši deželi. Zakaj ni izvedljiv sledeč primer: namesto veleblagovnice bi lahko pri nas gradili glasbeno hišo (koncertno hišo). Je to res tako nemoženo? Ne bi rad vznejevoljil našega establishmenta, kajti sam marsikaj vem o težavah glede pravic in možnosti komunalnih projektov, toda koncert kot oblika glasbene govornice ima absolutno pripritev v mariborskem kulturnem življenju. In sicer dobesedno. Teater je vzgojna reč in tudi zahteva precej domišljije in truda, je pa nasproti mogočni glasbi samo slika sveta, resnica, še pogosteje pa laž. Sam verujem v poslanstvo besede, a človek opaža njeno zlorabljanje. Razni naši gospodje in večina napol omikanih meščanskih plasti govori o pomanjkanju zanimanja za glasbo. To je laž in laži take barve je polno, zaradi njih prihaja do državljskih vojn, do vseh možnih konfliktov in nesporazumov. Urednik Gajšek me je prosil za članek o glasbi: naj mu predam oceno koncerta, ki ga je dirigiral Samo Hubad, ali tistega, ko je gostoval pri nas Lovro Matačić z zagrebško filharmonijo? Ali mu naj pošljem besedo, dve o koncertu, ki ga je kronal nastop violinista Ozima in dirigenta Györgyja Lehela in naj torej komentiram Zebreta, Brahmsa, Bartoka, Weberna, Brucknerja, Mozarta, naj se podam v to? Čisto sprejemljivo bi bilo, morda bi nastol spodoben zapis o teži in globini teh glasbenih del, tudi bi zmogel presoditi, če je izvedba zadostila vsem ali vsaj nekaterim ultimatom skladateljev. Morda bi obširneje poročal, da se je na koncertu zbrala večina tistih ljudi, ki so ljudje, ki torej vedo, da so nekatere reči dovoljene, druge potrebne, nekatere pa bistvene za obstoj celovite osebnosti. Tako pa, kot vidite, sem pisaril o čisto preprostih razprtijah na naši zemlji: da ni celovite osebnosti v naši provinci, ki bi vedela, kaj je osnovna oblika in spodbuda življenja, da se te osebnosti ne znajo preriniti na ugledno in pomembno mesto v komunalnem življenju — in tako kreirati kulturno življenje, da je nasploh vse preveč hrupa in žrtev, ni pa globlje omike in najosnovnejše oblike glasbenega življenja. Navkljub temu, kar obstaja. Ni koncertne dvorane, ni koncertov, na ansambila. So pa neke rešitve, nadomestila. Vse pisarije po revijah in časopisih glede te teme in kulture so odveč, če ni kulturnega življenja. Da se ne bo komu zdelo, da so kultura časopisi. Kultura so ljudje, njihov svet, njihova glasba.

Leopold Petrovič

## A South African policeman, judge, and executioner:

Ta vsestranski gentleman s svojimi kolegi aretira vsak dan okrog 3000 Afričanov. V tajnosti jih zaslišuje, kolikor dolgo hoče. Za svoja dejanja ne odgovarja nikomur.

Med takimi "zaslišanji" je v zadnjih nekaj letih umrlo najmanj po 15 ljudi dnevno.

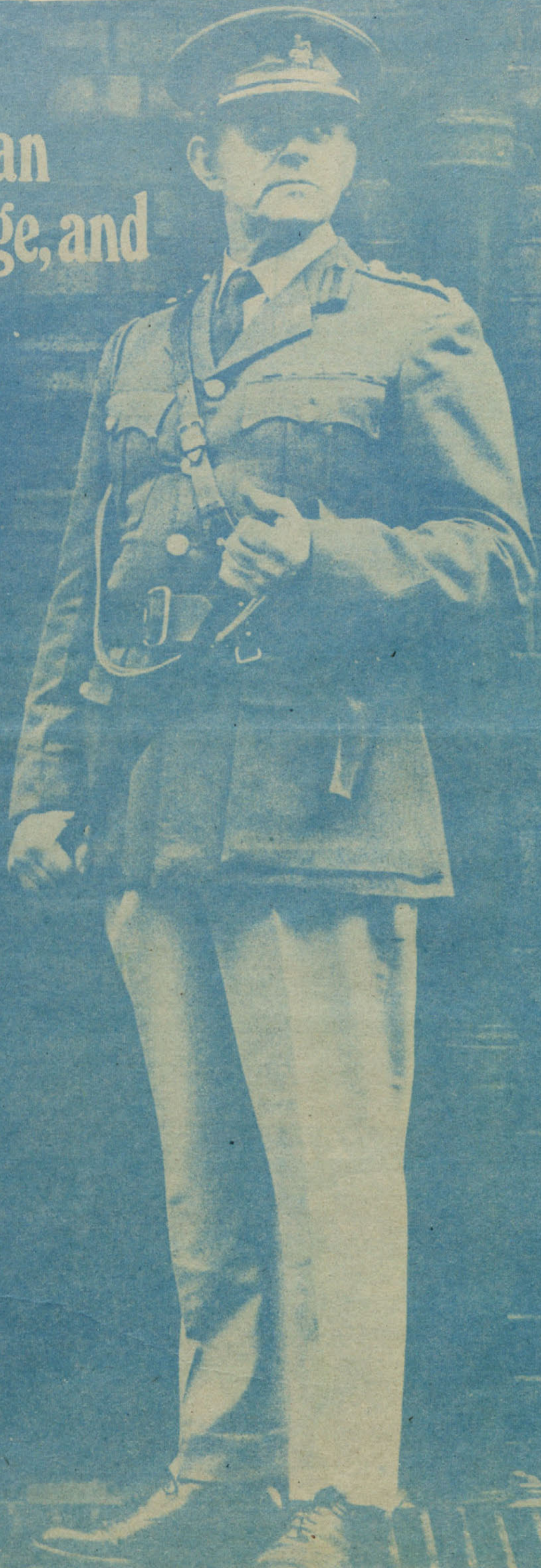
Belci ne smejo popiti skodelice čaja z Afričani.

Belci ne smejo imeti spolnih odnosov z osebami, ki imajo kožo kakorkoli drugače obarvano.

Noben Afričan ne sme kupiti zemlje ali posestva kjerkoli v državi.

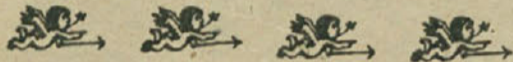
Belci ne smejo afriških sužnjev učiti branja in pisanja.

To je Južnoafriška policijska država.



Sodolna umetnost

Neka rumena lisa je bil moj portret  
s črto na sredi in še počez;  
spoznal se nisem, čeprav sem prevzet  
obstal pred »lepoto« nevidnih oces.  
Konkretna glasba pil in žag in stranišnih vrat,  
ki so cvilila milo,  
me je rešila vseh mogočih zagat:  
opustil sem hrano, celo obilno kosilo.  
Preluknjani kipi so štrleli v nebo  
in bogu kazali so fige;  
kot da bi ga pozdravljali za slovo,  
so puščali ljudem človeške brige.  
Na odru so nag'i se topli prav vsi,  
kričali, jecljali, momljali,  
krojenim oblekam abonmajskih ljudi  
so se naglas in v brk smejali.  
Na belem platnu so beli film vrteli  
in videlo se ni nič več kot nič.  
Kritiki so z zobmi mlieli in hvalo peli,  
ko da jih je obsedel hudič.  
Neslišno so literati recitirali v noč  
o ajih, bejih in cejih,  
v gostilni je sprejemnik vreščal obupajoč,  
to so bili Slaki veseli ob kozah brejih.  
Tako abstraktno je že vse bilo,  
da sem vprašal: sem še sploh človek?  
Mar nisem ujeta praznina samo,  
ki dobi svoj žig in svoj kolek?  
Potem sem po visokih stopnicah odšel  
v stavbo brez oken, a z mnogimi dvigali,  
povsod sem vsako uslugo drago odštel,  
da so me po labirintu peljali.  
A na koncu labirinta, glej,  
spet nebo, ptice in zvezde  
in spodaj človek v fičku je vozil naprej  
in klet je male mezde.



Ni dolgo tega, ko je skupina nadebudnih zelencev v študentskem domu II. »okupirala« dvigalo; nekoliko trenutkov se je sicer odvijalo fair merjenje moči — naposled pa je, po pravilu, da pametnejši popusti, odnehalo pač dvigalo in zelenjad je obvisela v višavah. Dvigalu želimo odlično umsko kondicijo!



Že veste?

Legendarni upornik Matija Gubec, naš ponos in edina svetla točka nacionalne zgodovine pred NOB, osebnost, ki jo pozna vsak šolarček, ni več Matija, ampak Ambrož. Sreča, da nam ostane vsaj še Gubec. Odkritje, na katerega se bomo težko navadili, saj nam moti staro predstavo, je objavil profesor Adamček iz Zagreba. Vire je odkril na Dunaju in v Gradcu.  
Za enega bo mogoče novica pomembna, za drugega smešna. Očitno pa je, da Jugoslovani ne hodimo k sosedom samo nakupovat, ampak včasih pokukamo tudi kam drugam. Je pa res zanimivo. Danes že imena doživljajo inflacijo.

Povejte dalje.

Zadeva: objava odgovora

Na oslovi določb zakona o tisku zahtevam, da objavite v prihodnji številki »Katedre« v rubriki »Skozi periskop« kot odgovor na vašo »informacijo« v zgoraj omenjeni rubriki na 8. strani vašega lista dne 18. 9. 1971 naslednji kratek sestavek:

Gusarska podmornica, s katere je (ne)znani mornar skozi to rubriko iz zasede sprožil name zahrbtne torpede, ima očividno pokvarjen periskop ali pa je posadko napadla morska bolezen. Skozi priskop so namreč videli, kako ob lokaciji za PA mešetarim z odgovornimi na mariborski občini (županom?) za kmetijski direktorski stolček, niso pa videli šopa papirjev (dokumentov), ki jih imam v rokah in ki jasno govore, kako so tekla pogajanja v tej zadevi. Vabim srboritega mornarja, da stopi na trdna suha tla in si jih pride pogledat.

Sicer pa velja pripomniti, da so s te podmornice sprožili name že več gusarskih torpedov. Večinoma so sfrnali daleč mimo cilja. Kadar ta podmornica vdira v kmetijske teritorialne vode, stoji baje ob krmarju neka slabo vidna (majhna?) figura ter mi daje strokovne (kmetijske) nasvete.

Mr. F. Goličnik



Nikol se nismo tolik smejal . . .  
(Uredništvo namreč)

Uredništvu lista Katedra!

Ni v moji navadi, da se vznemirjam ob nekaterih člankih, ki se pojavljajo v naših listih, saj bi lahko človek potemtakem kar prenehal z branjem. Toda članek v zadnji, 13. številki Katedre pod naslovom Besede in zvoki je prešel vse meje.

Članek, ki bi naj bil kritika? Članek, ki bi naj objektivno kritiziral priredbo srednješolcev? Članek, ki bi mogoče mladim ustvarjavecem dal še več poleta za umetniško delo z dobro razčlenbo katerega od del avtorjev? Zdi se mi, da je bil le-to prvotni namen sestavka.

Toda ali ni sedaj tista polovica stolpca na srednješolski strani tako rekoč vržena stran, kot da je ne bi bilo? Ali ni ta sestavek — Besede in zvoki — nekega Iztoka Seliča uničil vso srednješolsko stran, ki je bila v nasprotnem primeru odlična?

Kdo je Iztok Selič, ki na tako pristranski način kritizira prireditev srednješolcev? Je mogoče on tisti, ki je na lanski prireditvi srednješolcev bral tako, kot da ima polna usta cmokov? Ali je on tisti, ki se ukvarja s prozo in se je sedaj na koncu vseh koncev pričel ukvarjati tudi s kritiko?

Postavljam uredništvu Katedre vprašanje:  
ALI NIMATE MED SVOJIMI VRSTAMI V UREDNIŠTVU NEKOGA, KI NI PRISTRANSKI, KI BI ZNAL IZ PRIREDITVE IZVLEČI KOREN IN NAPISATI KRITIKO, ZA KATERO BI LAHKO UPRAVICENO DEJALI, DA JE KRITIKA? ALI NIMATE V UREDNIŠTVU KAKSNEGA STUDENTA SLAVISTIKE?

Vsekakor ne smemo zaupati peresa nekomu, ki v tem ni doma, ki ni več pisanja kritike, saj je le-ta ena najtežjih zvrsti — novinarstvo nasploh pa ni za vsakogar, kajne, tov. Iztok Selič (če je to vaše pravo ime)?

List Katedra bi bil boljši brez podobnih kritikastrov, ki jih je pri nas vse več. Ali mogoče uredniški odbor sploh razpravlja o člankih, preden le-ti zapustijo urednikovo majo in gredo v tisk?

Vaša kvaliteta bo iz trenutka v trenutek, iz številke v številko občutno padala, in sicer vse dotlej, dokler bodo podobni sestavki našli svoje vrstice v našem oziroma v vašem tisku, t. j. v Katedri.

Vaš hvalen

spoštovani tovariš

V novem šolskem letu je Katedra pred pomembno prelomnico v svojem delovanju. Z rekonstrukcijo Mariborske tiskarne imamo možnost, da Katedro tiskamo v ofseti tehniški (večbarvno), v manjšem formatu in na boljšem papirju. S tem se bo likovna ureditev povsem spremenila in tako bo naša največja hiba, ki je bila že na prvi pogled opazna, odpravljena. Sorazmerno stabilen finančni položaj pa nam bo omogočil, da bomo — začeniši z oktobrom — Katedro izdajali pogosteje in da bomo lahko tudi povišali avtorske honorarje.

Doslej smo vedno poudarjali, da se konstituiranje študentskega življenja in prisotnos študentov sploh v Mariboru vse premalo zaznava. Eden izmed pomembnih zaviralnih momentov je zaprtost študentskih struktur, tudi doseganje Katedre. Ta zaprtost povzroča, da tudi tista študentska dejavnost, ki je, ostane zaprta v ožje kroge, oziroma se ne more ustrezno verificirati v širšem mariborskem in slovenskem prostoru.

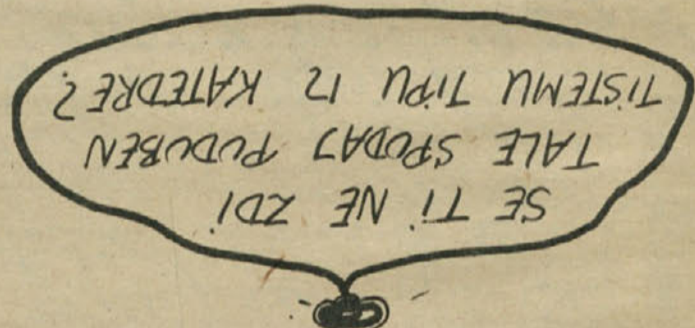
Možnost, da Katedro v finančnem in tehnično-likovnem oziru postavimo na nove temelje, pa tudi prepričanje, da časopis mora doseči doseganje izolacijo, me je spodbudilo, da vas povabim k sodelovanju.

Zavedam se, da je Katedra, ki se je ustvarjala izključno v ožjem višješolskem okolju Maribora, pri tem sicer vzgojila vrsto mladih in sposobnih kadrov, vendar je izgubila na svoji izostrenosti in širši omislitvi v mariborskem prostoru.

Iskreno si želim, da bi ob tem, ko smo odstranili objektivne zaviralne momente (tehnična ureditev, finance itd.), odstranili tudi subjektivne predsodke do Katedre, ki se tu in tam pojavljajo. Prepričan sem, da bi vaše sodelovanje s članki in nasveti, kolikor se boste seveda za to odločili, pomenilo za Katedro v tem prelomnem obdobju zelo veliko. Zakaj brez odprtega, angažiranega in na solidni strokovni ravni zasnovanega študentskega časopisa, si ni moč predstavljati konstituiranja resničnega študentskega življenja in gibanja v Mariboru.

Maribor, 24. september 1971

Glavni in odgovorni urednik  
SLAVKO GERIČ



IZIDOR ČLOVEK

